

Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė

*Dovanos ir kyšio santykis: antropologinės
implikacijos teisės sistemai*

Dovanos ir kyšio santykis: antropologinės implikacijos teisės sistemai

Mokslo studija

Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė

2019/Vilnius

Autorė – Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotoja dr. *Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė*

Mokslo studijoje analizuojami argumentai, paaiškinantys neformalių mainų, prieštaraujančių teisės normoms, prigijimą visuomenėje, ir pateikiamos išvalgos bei siūlomi kriterijai, pagal kuriuos būtų galima atskirti kyšį nuo pateisinamos dovanos, kokių veiksmų reikėtų imtis norint mažinti smulkiosios korupcijos paplitimą. Taip pat analizuojami tik tie smulkiosios korupcijos atvejai, kurie susiję su dovanojimu ar atsilyginimu, t. y. nuošalyje paliekami tradiciniai, įprastiniai korupcijos atvejai, kai pagrindinis neteisėto santykio elementas yra tiesioginis naudos siekimas.

Recenzantai:

Doc. dr. Tomas Girdenis (Mykolo Romerio universitetas)
Prof. dr. Aurelijus Gutauskas (Vilniaus universitetas)

Redagavo *dr. Dalia Gedzevičienė*
Maketavo *Laima Valungevičiūtė*

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel. / faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

ISBN 978-9986-704-61-4 (*internetinis / online*)

© Lietuvos teisės institutas, 2019
© Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2019

TURINYS

Įvadas	5
I. ANTROPOLOGINĖS NEFORMALIŲ MAINŲ IŠTAKOS	9
II. NEFORMALŪS MAINŲ SANTYKIAI VS. TEISINIS REGULIAVIMAS	13
III. TEISINĖ PERSPEKTYVA: KADA SOCIALINIŲ TAISYKLIŲ ŽALA YRA AKIVAIZDI?	17
IV. DOVANOS IR KYŠIO SKIRTUMAI	22
V. DOVANOJIMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE	26
VI. SMULKIOSIOS KORUPCIJOS REGULIAVIMO PERSPEKTYVOS	35
IŠVADOS	38
LITERATŪRA	41
<i>Summary</i>	47

ĮVADAS

Valstybės valdymas susijęs su politikos įgyvendinimu ir tarnautojų bei pareigūnų diskrecijos panaudojimu ją įgyvendinant. Nesant tinkamų taisyklių, naudodamiesi šia diskrecija, valstybės tarnautojai gali nukrypti nuo tinkamo, visuomenei naudingo politikos įgyvendinimo prie asmeninių tikslų siekimo. Todėl nekyla klausimų, kad viena svarbių sričių, kur reikalingos aiškios formuluotės – valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų dovanų politika. Apskritai dovanos yra įprastas reiškinys visame pasaulyje. Tačiau pradėjus svarstyti klausimą, ar apskritai ir kokiais atvejais dovana yra priimtina, kai asmuo vykdo valstybės suteiktus įgaliojimus, vien teisinių argumentų neužtenka¹.

Paprastai korupcija yra siejama su neteisėtomis veikomis. Tačiau, žvelgiant plačiau, korupcija gali būti suprantama ne tik aprašomuoju (t. y. griežtai laikantis to, ką nustato teisės aktai), bet ir vertinamuoju požiūriu. Aprašomuoju korupcija suprantama kaip tam tikrų taisyklių pažeidimas, pavyzdžiui, kyšininkavimas yra draudžiamas, todėl, pažeidus taisyklę, gresia sankcijos. Tačiau toks požiūris labai siauras. Viena vertus, jis neįvertina tų atvejų, kai egzistuoja sisteminiai trūkumai, ir korupcija – tiek tikslingai, tiek „dėl neapsižiūrėjimo“ – nevisiškai ar netinkamai kriminalizuota teisės aktais. Antra vertus, „korupcija“ gali būti išvelgta ir kriminalizuota ten, kur visuomenė nemato poreikio arba nesupranta tokios taisyklės tikslingumo. Vertinamasis požiūris leidžia pažvelgti ir į tas situacijas, kada korupcijos teisinis reguliavimas yra netinkamas². Šioje studijoje siekiama sugretinti šiuos du požiūrius, vertinant smulkiojo kyšininkavimo aspektus, siekiant rasti skirtį tarp dovanos ir kyšio.

Viešajame diskurse dovana ir kyšis yra visiškai skirtingos kategorijos. Iš esmės bekompromisiškai visuomenės požiūris į dovanojimą yra teigiamas. Socialiniams santykiams būdingas nuolatinis žmonių keitimasis dovanomis, dovanos sukelia geras emocijas, atskleidžia asmenų dosnumą. Ir tuo pačiu metu bene vieningai visi smerkia kyšius – juos laiko nepageidautiniais ir žalingais. Laikomasi nuomonės, kad kyšiai

---

¹ Graycar A., Jancsics D. Gift Giving and Corruption // International Journal of Public Administration, 2017, Vol. 40, No. 12, p. 1013.

² Prevention of Corruption in the Public Sector in Eastern Europe and Central Asia. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/acn/ACN-Prevention-Corruption-Report.pdf>>.

duodami siekiant daryti įtaką politiniams, administraciniams, verslo ar sektoriaus sprendimams. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų aišku, kad dovanos yra teisėtos, o kyšiai – neteisėti. Kalbant abstrakčiai, kyšininkavimas ir korupcija paprastai siejami su amoraliu ir netinkamu elgesiu, o dovanojimas susijęs su gėriu ir aukojimusi³. Tačiau viskas nėra taip paprasta, ypač kai kalba pakrypsta apie konkrečius smulkiojo kyšininkavimo atvejus ir kitas smulkiosios korupcijos apraiškas. Ar mokytojui mokinio nešama dovanėlė Mokytojo dienos proga laikytina dovana? Ar gydytojui paciento nešama dovanėlė, kad ir sveikinant su Medikų diena ar tradicinėmis šventėmis, laikytina dovana? Ar teisėjui bylos dalyvio teikiama kalėdinė dovanėlė laikytina dovana? Ar tarnybiniu automobiliu vykdamas į darbą valstybės tarnautojas gali pavežti sutuoktinę, jei dėl to jam nė kiek nereikia išsukti iš kelio? Ar galima pavežti į mokyklą kaimynystėje gyvenančią vaiko mokytoją, jei atstumas iki mokyklos yra 10 km?

Atsakymai į šiuos klausimus būna skirtingi – paprastai mažesnėse bendruomenėse, regionuose gyvenantys žmonės neformalius santykius linkę laikyti „elementariu žmoniškumu“, o didesnių miestų gyventojai tokio elgesio teigia netoleruojantys⁴. Dažniausiai pokalbis nukrypsta į tai, kad egzistuoja „tam tikros ribos“, kur yra kyšininkavimas ir nesąžininga veikla ir kur yra „elementarus žmoniškumas“. Tačiau, kaip matyti, tos ribos dažnai suvokiamos skirtingai.

Šios studijos tikslas – išanalizuoti argumentus, paaiškinančius neformalių mainų, prieštaraujančių teisės normoms, prigijimą visuomenėje ir pateikti išvalgas, pasiūlyti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima atskirti kyšį nuo pateisinamos dovanos, kokių veiksmų reiktų imtis norint mažinti smulkiosios korupcijos paplitimą. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame darbe analizuojami tik tie smulkiosios korupcijos atvejai, kurie susiję su dovanojimu ar atsilyginimu, t. y. nuošalyje paliekami tradiciniai, įprastiniai korupcijos atvejai, kai pagrindinis neteisėto santykio elementas yra tiesioginis naudos siekimas. Darbas atliktas aprašomosios ir sisteminės analizės būdu, gretinant mokslininkų, daugiausia antropologų, prietas išvadas dėl neformalių mainų visuomenėje ir bendruomenėse priežasčių ir paplitimo su galiojančiais Lietuvos teisės aktais, teismų ir

---

³ *Rose-Ackerman S. Bribes and gifts // Ben-Ner A. & Putterman L. (Ed.). Economics, values, and organization. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998, p. 296–328.*

⁴ Autorės pastebėjimai diskusijų vykdant mokymus pagal projektus „Viešojo sektoriaus įstaigų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas antikorupcinės aplinkos kūrimo ir korupcijos prevencijos priemonių vykdymo srityse“ (Nr. 10.1.2-ESFA-V-916-01-0003) ir „Korupcijos prevencijos didinimas sveikatos apsaugos sektoriuje“ (Nr. 10.1.2-ESFA-V-916-01-0013) metu.

institucijų formuojama praktika. Prireikus pasitelktas turinio ir lyginamosios analizės metodai.

Pasaulyje nėra atlikta daug tyrimų apie kyšio ir dovanos sąsajas. Iš žymesnių šią sritį tyrinėjančių mokslininkų paminėtini Adam'as Graycar'as ir David'as Jancsics'as, kurie analizavo kyšio ir dovanos atskyrimo kriterijų nustatymo metodologiją ir pateikė bei pagrindė savo siūlomus kriterijus, Timothy L. Fort'as⁵, kuris analizavo poreikį nustatyti nuoseklų teisinį reguliavimą dėl kyšio ir dovanos atskyrimo ir pateikė viziją, kaip tai turėtų būti atliekama, Johann'as Graf'as Lambsdorff'as ir Bjorn'as Frank'as⁶, kurie empiriškai tyrinėjo etinį kyšio ir dovanos atskyrimo efektą per individualius pasirinkimus įvairiose ribinėse situacijose, Susan Rose-Ackerman tyrė korupcines apraiškas teikiant dovanas. Nemažai argumentų apie dovanos ir kyšio reguliavimą pateikia ir antropologai savo tyrimuose – pavyzdžiui, Emilia Ferraro analizavo skolintojo ir skolininko santykių kilmę⁷, Larissa Adler Lomnitz tyrinėjo neformalių mainų tinklus⁸, Marshall'as David'as Sahlins'as rašė apie primityvių bendruomenių mainus⁹, Davide'as Torsello ir Bertrand'as Venard'as tyrė korupcijos antropologiją¹⁰, ir kiti.

Studiją sudaro šešios dalys. Pirmojoje analizuojamos antropologinės visuomenės ir bendruomenių narių neformalių mainų ištakos, antrojoje – tyrinėjami bendri sąlyčio taškai ir neatitikty tarp neformalių mainų santykių ir teisinio reguliavimo, pradedant formuluoti hipotezes, kodėl teisiniu reguliavimu sunku suvaldyti visuomenėje nusistovėjusias taisykles. Trečiojoje dalyje apžvelgiami socialiniu požiūriu neigiami visuomenės sukurtų taisyklių aspektai, kurie atskleidžia, kad visuomenės normos kai kuriais atvejais ne tik prieštarauja formalioms teisės taisyklėms, neleidžia siekti teisiškai preskriptyviai nurodytos tobulos visuomenės sąrangos, bet ir pradeda riboti asmenų teises ir laisves. Ketvirtojoje dalyje, remiantis socialinėmis ir teisinėmis taisyklėmis, išskiriami ir nagrinėjami dovanos ir kyšio skirtumai. Penktoji dalis skirta neformalių

---

⁵ Fort T. L., Noone J. L. Gifts, Bribes, and Exchange: Relationships in NonMarket Economies and Lessons for Pax E-Commercia // Cornell International Law Journal, 2000, No 3(33), p. 515–546.

⁶ Lambsdorff J. G., Frank B. Bribing versus gift-giving // Journal of Economic Psychology, 2010, Vol. 31(3), p. 349–353.

⁷ Ferraro E. Owing and being in debt. A contribution from the Northern Andes of Ecuador // Social Anthropology, 2004, No 12, p. 77–94.

⁸ Lomnitz L. A. Informal exchange networks in formal systems: A theoretical model // American Anthropologist, 1998, No 90, p. 42–55.

⁹ Sahlins M. D. On the sociology of primitive exchange // Banton M. (Ed.). The relevance of models for social anthropology. New York, NY: Praeger, 1965, p. 139–236.

¹⁰ Torsello D., Venard B. The Anthropology of Corruption // Journal of Management Inquiry, SAGE Publications (UK and US), 2015, No 25(1), p. 34–54.

mainų analizei Lietuvos teisės sistemoje – teisės aktuose, teismų ir susijusių institucijų formuojamoje praktikoje. Galiausiai, paskutinėje šeštojoje dalyje pateikiamos išvalgos apie smulkiosios korupcijos reguliavimo perspektyvas Lietuvoje.

I. ANTROPOLOGINĖS NEFORMALIŲ MAINŲ IŠTAKOS

Ieškodami atsakymo į klausimą, kur yra riba tarp kyšio ir dovanos, kai kurie autoriai, pvz., Torsello ir Venard'as, siūlo „dovaną“ ir „kyšį“ apibrėžti ne per aiškius universalius požymius, bet kiekvienu atskiru atveju vertinti šias kategorijas iš vietinių žmonių perspektyvos¹¹. Werner, Torsello ir Venard'o teigimu, dovana ir kyšis yra tai, ką vietos gyventojai apibrėžia šiomis kategorijomis¹². Tai, ką vietos gyventojai laiko įprastine bendruomenės praktika, stebėtojui iš šalies gali pasirodyti kaip tam tikri nepriimtini, korupciniai santykiai.

Antropologai pripažįsta, kad dovanojimo ir kyšininkavimo ištakų ir galimo paaiškinimo reikėtų ieškoti primityviose visuomenėse. Tiek dovanos, tiek kyšiai atlieka socialinę funkciją ir egzistuoja kaip taisyklių sistemos. Antropologų teigimu, dovanos ir kyšiai yra neformalaus apsikeitimo procesai¹³. Šalia instrumentinių privalumų, abu šie institutai atlieka svarbią socialinę funkciją, kuri stiprina socialinių grupių ryšius tarp įvairių visuomenės lygmenų. Teigiama, kad kyšiai ir dovanos yra panašūs tuo, kad abiem atvejais egzistuoja abipusiškumas, t. y. asmenys bendrauja tarpusavyje ir kiekvienas turi savo vaidmenį procese, ir tuo, kad abiem atvejais veiksmai susiję su apsikeitimo procesu. Be to, normatyvinis panašumas lemia, kad kyšio davimas / gavimas ir dovana yra to paties tipo socialinis elgesys¹⁴.

Kai kurių autorių teigimu, stipriausias apsikeitimo dovanomis akstinas yra abipusiškumas – tai universali norma, randama beveik visose kultūrose. Šios normos ištakos – senoviniai ritualai, kai buvo aukojama dievams, kad šie atitinkamai atsilygintų¹⁵. Tačiau nepaisant alternatyvių vėliau aptariamų nuostatų, toks supratimas vyrauja ir

---

¹¹ Torsello D., Venard B., 2015.

¹² Werner C. Gifts, bribes, and development in post-soviet Kazakstan // Human Organization, 2000, No 59, p. 11–22; Anders G. & Nuijten M. Corruption and the secret of law: An introduction // Nuijten M. & Anders G. (Ed.). Corruption and the secret of law: A legal anthropological perspective. Abingdon, UK: Ashgate Publishing Group, 2008, p. 1–26.

¹³ Anders & Nuijten, 2008; Graycar, Jancsics, 2017, p. 4.

¹⁴ Shore C. & Haller D. Introduction - Sharp practice: Anthropology and the study of corruption // Haller D., Shore C. (Ed.). Corruption: Anthropological perspectives. London, UK: Pluto Press, 2005, p. 1–26; Smart A. & Hsu C. L. Corruption or social capital? Tact and the performance of guanxi in market socialist China // Nuijten M. & Anders G. (Ed.). Corruption and the secret of law: A legal anthropological perspective. Abingdon, UK: Ashgate Publishing Group, 2008, p. 167–191; Graycar, Jancsics, 2017, p. 4.

¹⁵ Mauss M. The gift: The form and reason for exchange in archaic societies. London, UK: Routledge, 2002; Graycar, Jancsics, 2017, p. 4.

dabartinėse visuomenėse, pavyzdžiui, Britanijos enciklopedijoje nurodoma, kad „apsikeitimas dovanomis yra daiktų ar paslaugų perdavimas, kuris, nors visuomenėje ir laikomas savanorišku, iš tiesų yra laukiamas socialinis elgesys“¹⁶. Taigi dovanojimas paprastai suprantamas kaip apsikeitimo procesas, kai veikėjai pasidalina ištekliais. Kitaip tariant, apsikeitimas reiškia, kad kažkas atiduodama gaunant kažką kita¹⁷.

Dovana nebūtinai yra materialinė vertybė ar fizinės savybės turintis objektas – tai gali būti įvairaus pobūdžio darbas, pavyzdžiui, maisto gaminimas. Tarpusavio paslaugos (pvz., lytiniai santykiai) taip pat gali būti laikomi dovana¹⁸. Nematerialias dovanas gali teikti nebūtinai individualūs asmenys, tai gali būti ir kolektyvinis pripažinimas, garbė, prestižas ir pan.¹⁹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, pagal egzistuojantį teisinį reguliavimą, kyšio objektas taip pat gali būti ne tik materialinė nauda, bet ir nematerialus atlygis²⁰.

Nors antropologai daugiausia studijavo dovanas senovės kultūrose, jie taip pat tvirtina, kad dovanojimas yra vienas pagrindinių neformalių dabartinių visuomenių institutų²¹. Šalia įprastinių dovanojimo situacijų, tokių, kaip gimimo diena, santuoka ar kalėdinės dovanos, ir dabartinėse visuomenėse apstu simbolių ir materialinių mainų. Pavyzdžiui, kai viena kaimynų šeima ilgai dirba, kita šeima paima jų vaikus iš darželio, o pirmieji, atsilygindami už tai, pavedžioja jų šunį. Dovanos išsprendžia tuos gyvenimo netobulumus, kuriems nėra formalių taisyklių. Tai, ką įprastomis rinkos sąlygomis būtų galima atlikti žymiai brangiau, neformaliūs santykiai padeda išspręsti su kur kas mažesniais kaštais. Be to, skirtingai nei toliau išsamiai aptariamoje biurokratinio valdymo koncepcijoje ar ekonominių santykių kontekste, kur asmenys (tarnautojai) yra nuasmeninami, neformaliuose bendruomeniškuose grįstuose santykiuose yra būtinas pasitikėjimas konkrečiais asmenimis²². Kaip bus matyti iš tolesnės analizės, pasitikėjimo elementas socialinių mainų kultūroje yra ypač svarbus.

---

¹⁶ Graycar, Jancsics, 2017, p. 4.

¹⁷ Macneil I. R. Exchange revisited // *Ethics*, 1986, No 96, p. 567.

¹⁸ Graycar, Jancsics, 2017, p. 4; Larsen D., Watson J. J., 1983. A guide map to the terrain of gift value // *Psychology & Marketing*, 18, p. 889–906; Carrier J. Gifts, commodities, and social relations: A Maussian view of exchange // *Sociological Forum*, 1991, No 6, p. 7.

¹⁹ Bourdieu P. Marginalia - Some additional notes of the gift // *Schrift A. D.* (Ed.). *The Logic of the Gift*. New York, NY: Routledge, 1997, p. 231–241.

²⁰ Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (i. k. 1001010ISTAI-1968) 230 straipsnio 4 dalimi, kyšis yra bet kokios turinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas atlygis.

²¹ Lemmergaard J. & Muhr S. L. Regarding gifts - On Christmas gift exchange and asymmetrical business Relations // *Organization*, 2011, No 18, p. 763–777.

²² Graycar, Jancsics, 2017, p. 4.

Taigi dovanojimas dažnai turi simbolinę reikšmę, susijusią su asmenų tapatumu socialinėje grupėje²³. Taip pat dovana nulemia šiame santykyje dalyvaujančių žmonių ateities lūkesčius ir elgesį²⁴. Dovana ir kyšis atlieka svarbią komunikacijos funkciją²⁵. Dovanos gali būti naudojamos kaip signalai siekiant užmegzti santykius ir sumažinti socialinį atstumą²⁶. Pavyzdžiui, vizitai pas naujai įsikūrusius kaimynus nunešant jiems pyragą ir taip įtraukiant į susiformavusią kaimynų bendruomenę yra plačiai paplitusi tradicija Jungtinėse Amerikos Valstijose. Žiūrint dar giliau – pasisveikinimas su kaimynais, palinkėjimas geros dienos taip pat yra pasitikėjimo rodymas kitam. Tai yra tradicinis veiksmas, neturintis materialios išraiškos, tačiau išreiškiantis draugiškumą ir palankumą kitam asmeniui. Bet juk vien dėl to, kad asmuo yra, pavyzdžiui, teisėjas, kaimynai nenustoja su juo sveikintis ar per bendruomenės šventę vaišinti sausainiais ar kava. Tai jau yra santykis virš „tam tikros ribos“, kuris turbūt visose visuomenėse yra pateisinamas.

Žvelgiant dar giliau, socialinėje struktūroje, kur asmens tapatybė glaudžiai susijusi su kitų asmenų tapatybėmis, abipusiškumas yra ne tiek „darymas dėl kitų“, kiek „darymas dėl savęs“. Be to, net ir su sandoriais susiję terminai gali turėti visiškai kitokią reikšmę atskirose bendruomenėse – ir tai įrodo santykio kolektyviškumą. Pavyzdžiui, kai kuriose primityviose bendruomenėse dar iki šiol vartojamas tas pats žodis apibūdinant pirkimą ir pardavimą, skolinimą ir skolinimąsi²⁷.

Kai kurių autorių (Fort'o, Malinowski) teigimu, dovanojimas nėra įmanomas be savanaudiškumo elemento. Antropologai nurodo svarbų momentą – dovaną priėmęs asmuo jaučiasi menkesnis, turintis įsiskolinimą ir siekia šio jausmo atsikratyti atlikdamas pareigą atsilyginti²⁸. Negalima teigti, kad dovanojimas neįmanomas, nesitikint abipusiškumo. Kaip nurodo Fort'as, atviras altruizmas, dosnumas visada yra susiję su

---

²³ *Betteridge A. H.* Gift exchange in Iran: The locus of self-identity in social interaction // *Anthropological Quarterly*, 1985, No 58, p. 190–202; *Sherry Jr. J. F.* Gift giving in anthropological perspective // *Journal of Consumer Research*, 1983, No 10, p. 157–168.

²⁴ *Komter A.* Gifts and social relations: The mechanisms of reciprocity // *International Sociology*, 2007, No 22, p. 93–107.

²⁵ *Schieffelin E. L.* Reciprocity and the construction of reality // *Man*, 1980, No 15, p. 502–517.

²⁶ *Cameron C.* Gifts as economic signals and social symbols // *The American Journal of Sociology*, 1988, No 94 (Suppl), p. S180–S214; *Otnes C. & Beltramini R. F.* Gift giving: An overview // *Otnes C. & Beltramini R. F.* (Ed.). *Gift giving: A research anthology*. Bowling Green, OH: Bowling Green State University Popular Press, 1996; *Sahlins*, 1965, p. 142.

²⁷ *Fort, Noone*, 2000, p. 535–536.

²⁸ *Ferraro*, 2004, p. 90–94; *Malinowski B.* *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea*. New York, NY: Dutton, 1961; *Mauss*, 2002; *Strathern M.* Gifts money cannot buy // *Social Anthropology*, 2012, No 20, p. 397–410; *Graycar, Jancsics*, 2017, p. 4.

asmens socialiniu statusu. Tai, kad asmuo turi daugiau nei kiti visuomenėje, gali būti parodyta dalinantis – taip atskleidžiama šio asmens viršenybė kitų atžvilgiu. Antra vertus, bendruomenėse formuojasi moralinis spaudimas, kad tie, kas turi daugiau, turėtų dalytis su turinčiais mažiau. Glaudžiose bendruomenėse turtingumas parodomas ne per pasigyrimą, bet per dosnumą. Taigi atviras dosnumas paprastai reiškia savo socialinio statuso parodymą²⁹. Toliau plėtojant tokią argumentaciją, peršasi išvada, kad tikrasis vienašalis besąlygiškas dosnumas įmanomas tik tada, kai dovanojama anonimiškai. Kitu atveju – arba apdovanotasis jaučiasi įsipareigojęs dovanotojui, arba jaučiasi socialiai žemesnis. Išties, žiūrint tiek fizinių asmenų, tiek verslo praktiką mecenuoti, remti įvairius asmenis, projektus, matyti, kad tokiais metodais jie užsitarnauja žinomumą ir prielankumą visuomenėje. Šiame kontekste paminėtinas ir Kalėdų Senelio fenomenas – čia nors vaikai ir nesupranta, kad dovanas gauna iš tėvų, tačiau santykis neretai pasireiškia manipuliavimo elementais, nes „Kalėdų Senelis dovanas dovanuoja tik geriems vaikams“ bei „Kalėdų Senelis (ar jo nykštukai) visą laiką tave stebi ir žino, ar gerai elgiesi“. Taigi ir šiuo atveju negalima teigti, kad tai yra tik vienašalis tėvų atliekamas dosnumo veiksmas.

---

²⁹ Fort, Noone, 2000, p. 536.

II. NEFORMALŪS MAINŲ SANTYKIAI VS. TEISINIS REGULIAVIMAS

Kaip jau buvo minėta įžangoje, teisinis reguliavimas nebūtinai sutampa su visuomenės savireguliacinėmis taisyklėmis.

Antai remiantis Max'o Weber'io racionaliosios teisinės sistemos idėja, visi valstybės tarnautojai yra nuasmeninti ir jų vaidmenys valstybės tarnyboje visiškai atskirti nuo socialinių vaidmenų – asmeninių interesų, šeimos ar draugystės santykių. Kiekvieną klientą jie turėtų traktuoti nešališkai ir lygiateisiškai, ignoruodami socialinius ir asmeninius ryšius³⁰. Kaip nurodo Marcus'as Felson'as³¹, visose valstybės tarnybos sistemose siekiama atskleisti ir atskirti asmeninius interesus nuo užimamų pareigų, kad tinkamai ir nešališkai būtų vykdomos tarnybinės pareigos. Korupcijos rizika būtent ir atsiranda tada, kai privatūs interesai nėra aiškūs, ir visuomenė nežino, kad tarnautojas naudojasi savo diskreција priimdamas sprendimus būtent savo naudai, o ne visuomenės.

Weberio biurokratinio valdymo koncepcijoje daugiausia dėmesio valstybės valdymo sistemoje skiriama valstybės tarnybai. Valstybės tarnautojai už atliekamas funkcijas gauna atlyginimą, ir už tų pačių pareigų atlikimą neturėtų gauti daugiau nei šis nustatytas atlygis. Žvelgiant iš teisinio reguliavimo perspektyvos, praktikoje, tais atvejais, kai valstybės tarnautojo darbo užmokestis yra labai mažas lyginant su tarnautojo kompetencija, išsilavinimu, pareigų svarba ir pan., atsiranda rizika, kad tarnautojui bus mokami kyšiai. Kitaip tariant, jei nustatyta viešojo sektoriaus darbo apmokėjimo sistema neatitinka visuomenės realijų, kuriasi sistema, alternatyvi oficialiajai, kur veikia kiti apmokėjimo už darbą principai, paprastai grindžiami neformaliais papildomais primokėjimais už teikiamas paslaugas. Neformalių mokėjimų iniciatyva gali atsirasti tiek iš visuomenės pusės (siekis, kad su šiais tarnautojais būtų atsiskaitoma „socialiai atsakingai“), tiek iš tarnautojų pusės (pvz., jei tarnautojas kontroliuoja ribotus išteklius ar išduoda leidimus, licencijas ir pan., o paslaugos gavėjas yra akivaizdžiai labiau pasiturintis nei paslaugos teikėjas, nepriklausančio atlygio gavimas, pasinaudojimas tarnyba, ypač su paslaugos gavėjo palankumu, gali būti nesunkiai įgyvendinamas. Neretai

---

³⁰ *Graycar, Jancsics, 2017, p. 2.*

³¹ *Felson M. Corruption in the broad sweep of history // Graycar A., Smith R. G. (Ed.). Handbook of global research and practice in corruption. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, p. 12–17.*

valstybės, atsižvelgdamos į tarnautojų darbo krūvį, valstybės galimus išteklius teikti konkrečias paslaugas ir pan., legitimuoja iš prigimties neformalius mokėjimus už pirmenybę gauti paslaugą. Pavyzdžiui, ir Lietuvoje įteisinti mokėjimai norint paslaugą gauti greičiau – tiek migracijos dokumentų, leidimų, pažymų išdavimo, net ir asmens sveikatos priežiūros srityse. Skirtumas tas, kad įteisinus tokius mokėjimus darbo apmokėjimo sistema tarnautojams nesikeičia (papildomai sumokėti pinigai paprastai tenka bendram sistemos finansavimui), o paslaugų gavėjui tampa nebeaišku – kodėl vienais atvejais šie „pagreitinimo mokesčiai“ yra teisėti, kitais atvejais – ne, nors subjektyvūs mokėtojo tikslai yra tapatūs abiejose situacijose – tai pageidavimas paslaugą gauti greičiau. Taigi nesąžiningas naudos siekimas tampa standartu, ir tai gali vesti prie reikšmingų sistemos trūkumų, taip pat mažinti visuomenės pasitikėjimą valdžios institucijomis³².

Grįžtant prie ankstesnių svarstymų socialinės savireguliacijos perspektyvoje, tiek kyšininkavimą, tiek dovanojimą šalia formalių taisyklių reguliuoja universalios neformalios normos. Kaip jau minėta, teisėtų ir neteisėtų santykių neformalumas daro kyšį tam tikrais atvejais pateisinamą. Atsižvelgiant į tai, kad „dovana“ pirmiausia apibrėžiama kaip socialinė kategorija, socialinio elgesio dalis, o kiekvienoje visuomenėje socialinis elgesys skiriasi, universalūs teisės įrankiai yra bejėgiai apibrėžti kiekvienos visuomenės socialinio elgesio principus.

Išties tose visuomenėse, kur vyrauja glaudūs bendruomeniniai santykiai, grįsti pasitikėjimu vieni kitais, gyvenimas be dovanojimo ir natūrinių mainų yra sunkiai įsivaizduojamas. Kuo glaudesnė visuomenė, tuo svarbesnis pasitikėjimas vienas kitu, tuo didesnę reikšmę turi socialiniai ryšiai³³. Net ir dabartinis visuomenės gyvenimas nėra biurokratinė teisinė sistema, kurioje visi dalyviai yra nuasmeninti ir jų privatūs interesai aiškiai atskirti nuo viešųjų. Griežtas visuomenės ir asmeninio gyvenimo atskyrimas, siekiant užkirsti kelią viešųjų ir privačių interesų konflikto regimybei, realiame gyvenime vargiai įmanomas. Kaip jau buvo užsiminta, toks atskyrimas reikalautų nesisveikinti su kaimynu, kuris yra policininkas, gydytojas ar teisėjas – nes juk pasisveikinimas gali būti suprastas kaip ryšio užmezgimas, palankumo ateityje priimant sprendimus paieška.

Taigi dovanos ir kyšiai atlieka svarbią socialinę funkciją, jie padeda stiprinti socialines grupes mažindami rizikas ir socialinių santykių neatitiktis, kylančias iš

---

³² Klitgaard R. Controlling corruption. Berkeley, CA: University of California Press, 1988.

³³ Mauss, 2002, p. 3–4.

netinkamai organizuotų valstybės institucinių struktūrų. Dovana ir kyšis peržengia valstybės formalių taisyklių ribas ir yra susiję su asmenų socialiniais ir asmeniniais ryšiais³⁴.

Nepaisant didelių pastangų³⁵ sumažinti smulkiąją korupciją sveikatos priežiūros įstaigose, visuomenėje yra įsivyravusios nuostatos, kad gydytojui reikia atsilyginti, net jei šis ir neteikia jokių papildomų paslaugų be tų, kurios turi būti suteiktos. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad gydytojai dėl tokio visuomenės požiūrio patenka į keblią situaciją. Kaip apibūdinta anksčiau – socialiniams santykiams būdinga, kad dovanos didina abipusį pasitikėjimą, kuria socialinį ryšį ir gerina asmens emocinę būseną. Kai kurių gydytojų teigimu, tam tikra dalis pacientų įsivaizduoja, kad jei gydytojas nepaima kyšio, „dovanos“ ar „padėkos“, paciento būklė yra tokia sunki, kad gydytojas nemato galimybių jam padėti. Neurologai nurodo, kad susirgimo atveju egzistuoja trys dalyviai – gydytojas, pacientas ir liga. Norint įveikti ligą, labai svarbi yra emocinė paciento būseną, t. y. jis turi pasitikėti gydytoju ir tikėti savo jėgomis išgyti³⁶. Kitaip tariant, tarp gydytojo ir paciento turi būti glaudus socialinis ryšys ir abipusis pasitikėjimas. Ir tuo atveju, kai sąžiningas gydytojas atsisako priimti dovaną ar kyšį, socialinis ryšys ir pasitikėjimas vienas kitu sumažėja.

Kalbant apie paslaugų teikimą Lietuvoje galima pastebėti, kad dovanų „pavojingumas“ suvokiamas skirtingai. Kaip minėta, jokios dovanos sveikatos apsaugos sektoriuje yra netoleruojamos – kyšiu laikoma šokoladas, saldainiai, tortas, kiaušiniai, obuoliai ir pan. Pavyzdžiui, baudžiamuoju įsakymu buvo nubausta paciento sutuoktinė, gydytojai atsilyginusi tortu ir saldainiais³⁷. O štai dovanos mokytojams nelaikomos kyšiais – egzistuoja įprasta praktika, kad mokytojams dovanojami tortai, šokoladai, dovanos per tradicines ir asmenines šventes bei mokslo metų pabaigoje. Internetu gausu pasiūlymų, ką dovanoti mokytojams įvairiomis progomis, ir dovanų kainos kai kuriais

---

³⁴ *Alexander C. Legal and binding: Time, change and long-term transactions // Journal of the Royal Anthropological Institute, 2001, No 7, p. 467–485; Carrier, 1991, p. 119–136.*

³⁵ P.vz., žr. Sveikatos apsaugos ministerijos korupcijos prevencijos projektus. Prieiga per internetą: <<https://sam.lrv.lt/lt/korupcijos-prevencija/korupcijos-prevencijos-projektai>>.

³⁶ Autorės pastebėjimai diskusijų vykdant mokymus pagal projektą „Korupcijos prevencijos didinimas sveikatos apsaugos sektoriuje“ Nr. 10.1.2-ESFA-V-916-01-0013 metu.

³⁷ Kauno apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 29 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-3025-813/2017. Šiame įsakyme teismas nustatė: „Kaltinamoji padarė nusikalstamą veiką – baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 227 straipsnio 4 dalyje, o būtent: 2017 m. gegužės 24 d., apie 14 val., viešosios įstaigos LSMUL Kauno Klinikos Akių ligų klinikos patalpose, esančiose <...>, kabinete Nr. 185, tiesiogiai davė 27,40 Eur vertės kyšį – tortą „Mocartas“ ir sausainius „Alfa Chores II“ valstybės tarnautojui prilygintam asmeniui – LSMUL Kauno Klinikos Akių ligų klinikos gydytojui oftalmologei <...> už teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus, tai yra už tai, kad gydytoja <...>, teikdama viešąsias medicinos paslaugas, suteikė jai konsultaciją dėl galimybės sutuoktiniui <...> gauti siuntimą į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą dėl specialiųjų poreikių nustatymo, bei gydytojos <...> kitokį palankumą teikiant <...> medicines paslaugas ateityje.“

atvejais beveik siekia 300 eurų³⁸. Šie svarstymai perša klausimą – jei „dovanų“ tolerancija asmens sveikatos priežiūros paslaugų sektoriuje būtų tokia pat kaip ir švietimo paslaugų sektoriuje (t. y. „smulkios“ dovanos nebūtų laikomos kyšiu), galbūt Lietuvos korupcijos žemėlapiu rezultatai dėl kyšio davimo per pastaruosius 12 mėnesių būtų kur kas mažesni?

---

³⁸ Pvz., žr.: Dovana mokytojui. Prieiga per internetą: <<https://dovanumeistrai.lt/2018/09/29/dovana-mokytojui/>>; Dovana mokytojui. Prieiga per internetą: <<https://www.laisvalaikiodovanos.lt/dovana-mokytojui/>>; Mokytojų dienos dovanos. Prieiga per internetą: <https://www.dovanusala.lt/lt/289-mokytoju-dienos-dovanos?gclid=Cj0KCQjw2IrmBRCJARIsAJZDdxDI2xwMXqyeDY6rTK4zYTP2ZkwrjICdVMes9O0ddM1Hg7Nj32Z-nqwaAtZSEALw_wcB> https://www.dovanusala.lt/lt/289-mokytoju-dienos-dovanos?gclid=Cj0KCQjw2IrmBRCJARIsAJZDdxDI2xwMXqyeDY6rTK4zYTP2ZkwrjICdVMes9O0ddM1Hg7Nj32Z-nqwaAtZSEALw_wcB>.

III. TEISINĖ PERSPEKTYVA: KADA SOCIALINIŲ TAISYKLIŲ ŽALA YRA AKIVAIZDI?

Tai, kad socialinė aplinka kuria taisykles, alternatyvias teisinei sistemai, yra susiklosčiusių santykių ir pažiūrų paaiškinimas, bet ne pateisinimas. Toks paaiškinimas reikalingas tam, kad būtų įmanoma įsivaizduoti, į kokias egzistuojančios nepriimtinos situacijos priežastis reikia nukreipti korekcines priemones, kad socialinė sistema būtų priartinta prie idealiomis idėjomis grindžiamos teisinės sistemos. Šioje dalyje būtent ir aptiriamos situacijos, kada visuomenėje toleruojami smulkiosios korupcijos, susijusios su dovanų teikimu, atvejai kelia grėsmę pagrindiniams teisės principams.

Pirmas aspektas, kaip jau minėta ankstesnėje studijos dalyje, susijęs su bendrų gėrių naudojimu mainais už asmeninę naudą. Būtent šis aspektas ir buvo pirminis akstinas, kuriuo grindžiamos antikorupcinės taisyklės. Čia svarbu tai, kad privatus asmuo (pvz., valstybės tarnautojas) už naudą sau ar sau artimiems asmenims mainais atiduoda naudą, kuri jam nepriklauso. Kitaip tariant, jis daro žalą visuomenei ar tam tikrai grupei asmenų. Grįžtant prie valstybės tarnautojų ir jiems prilygintų asmenų diskrecijos, svarbu tai, kad ši diskrecija nesudarytų galimybės švaistyti ar atiduoti visuomenės gėrius už privačią naudą, priimti sprendimus, kurie naudingi sau arba privatiems asmenims, su kuriais sudaromi mainai, darant žalą kitiems. Tačiau čia svarbus žalos momentas – jei žala nėra padaroma, kodėl turėtų egzistuoti draudimas priimti ar teikti dovanas? Pavyzdžiui, jei asmuo laisva valia atsidėkoja gydytojui kiaušiniiais, savo keptu pyragu ar šokoladu, kam daroma žala?

Antra, mokslininkai pripažįsta, kad kyšio ir dovanos santykio funkcinis aspektas dažnai yra problemiškas. Kaip buvo minėta, tai, kas išorės stebėtojams atrodo socialiai žalingas elgesys, praktikuojančioms grupėms gali atrodyti įprasta dovanojimo praktika, pasižyminti svarbiomis socialinėmis ir simbolinėmis funkcijomis³⁹. Pasitikėjimu grįstos neformalios mainų sistemos, dažnai išorinių stebėtojų vadinamos korupcija, neretai užglaišto neatitiktis tarp socialinės realybės ir institucinių struktūrų. Tokios neformalios taisyklės egzistuoja daugelyje šalių. Pavyzdžiui, daugelyje socialistinių valstybių egzistavo aforizmas, kad „tie, kurie nevagia iš valdžios, vagia iš savo šeimų“. Toks elgesys,

---

³⁹ *Smith D. J.* A culture of corruption: Everyday deception and popular discontent in Nigeria. Princeton, NJ: Princeton University Press., 2007.

kad iš valdžios vogti galima, vis dar pateisinamas kai kuriose posovietinėse valstybėse⁴⁰. Tačiau skirtumai tarp kyšininkavimo tradicijų tarp valstybių skiriasi. Mokslininkai nurodo, kad kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Rusijoje ar Vengrijoje, nors ir neteisėti, papildomi mokėjimai gydytojams yra iš esmės privalomi, norint gauti kokybišką paslaugą⁴¹. O štai Kazachstane valstybės tarnautojai ir pareigūnai kyšius paprastai ima tik iš pažįstamų asmenų – dažniausiai perduodamas vokas ir sakoma, kad „tai jūsų vaikams“⁴².

Tarp geriausiai žinomų ir ištyrinėtų mokslininkai mini „compadrazgo“ Lotynų Amerikoje, „blata“ Rusijoje ir „guanxi“ Kinijoje⁴³. Visos šios normos grindžiamos atidėtu abipusiškumu. Mokslininkų nuomonės dėl šių normų yra skirtingos – vieni tai laiko korupcijos apraiškomis, kiti akcentuoja teigiamą šių taisyklių vaidmenį nurodydami, kad šios kompensuoja vyriausybės ir kitų formalių institucijų netobulumus. Lotynų Amerikoje „compadrazgo“ santykiai įgalina socialines grupes fiziškai egzistuoti ir leidžia vidurinei ir aukštesniajai visuomenės klasėms išlaikyti savo statusą ir privilegijas⁴⁴. Pavyzdžiui, besinaudodami „compadrazgo“ ryšiais, Čilės vidurinės klasės miestiečiai vienas kitą remia politikoje, priimant į mokyklas, darbą ar gaunant banko paskolas⁴⁵. „Blatas“ buvo neformalus įrankis Rusijoje ir kitose sovietinėse valstybėse, padedantis kompensuoti nepriteklių komunistinės santvarkos laikotarpiu. Žmonės naudojami „blatu“ kaip specialia mainų forma, nepiniginiais mainais, kadangi socialistinėje planinėje ekonomikoje pinigai nebuvo būtinas elementas ekonominiams sandoriams⁴⁶. Kinijoje naudojama atidėtų mainų sistema „guanxi“, grindžiama dovanomis ir „draugyste“ siekiant gauti leidimus, nebrangias paskolas, įsigyjant nekilnojamąjį turtą ar kviečiant naujus klientus. Panašios sistemos veikia ir kitose kultūrose.

---

⁴⁰ *Misangyi V. F., Weaver G. R., & Elms H.* Ending corruption: The interplay among institutional logics, resources, and institutional entrepreneurs // *Academy of Management Review*, 2008, No 33, p. 753; *Jancsics D.* Imperatives in informal organizational resource exchange in Central Europe // *Journal of Eurasian Studies*, 2015, No 6, p. 59–68.

⁴¹ *Gaál P.* Gift, fee or bribe? Informal payments in Hungary // *Kotalik J. & Rodriguez D.* (Ed.). *Global Corruption Report 2006*. Berlin, Germany: Transparency International, 2006, p. 71–74; *Rivkin-Fish D.* Bribes, gifts and unofficial payments: Rethinking corruption in post-Soviet Russian health care // *Haller D. & Shore C.* (Ed.). *Corruption: Anthropological perspectives*. London, UK: Pluto Press, 2005, p. 47–64; *Graycar, Jancsics*, 2017, p. 4.

⁴² *Werner C.* Gifts, bribes, and development in post-soviet Kazakstan // *Human Organization*, 2000, No 59, p. 11–22.

⁴³ *Lomnitz*, 1998, p. 45–50.

⁴⁴ *Ten pat*, p. 52.

⁴⁵ *Lomnitz L. A. & Sheinbaum D.* Trust, social networks and the informal economy: A comparative analysis // *Review of Sociology*, 2004, No 10, p. 5–26.

⁴⁶ *Ledeneva A. V.* *Russia's economy of favours: Blat, networking and informal exchange*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998.

Neformalūs mokėjimai būdingi ir Lietuvos viešųjų paslaugų teikimo srityje. Remiantis 2018 m. Lietuvos korupcijos žemėlapiu, 12 proc. Lietuvos gyventojų teigė per pastaruosius 12 mėnesių davę kyšius, ir net 70 proc. atvejų tai buvo susiję su asmens sveikatos priežiūros paslaugomis⁴⁷.

Trečia, bendruomenių formuojamos taisyklės ir įpareigojimas jų laikytis kelia iššūkių tiek konkrečiam asmeniui, tiek valstybės ir globaliu lygmeniu. Vieną svarbiausių savo darbų Fort'as ir Noone'as⁴⁸ pradeda citata iš James'o A. Michner'io istorinio romano „Havajai“: „Oro (pagalvojo vyriausiasis šventikas) buvo galingas dievas. Jis pasiekė tai, ko anksčiau nebuvo pasiekęs nė vienas dievas prieš jį – visų salų konsolidavimo. Vyresnysis dievas kaip Oro nusipelnė ypatingų aukų, tokių, kaip rykliai ir vyrai... Karaliaus Tamatoa mintys buvo kitokios. Jis jautėsi aiškiai nejaukiai dėl to, kad pagal dabar nusistovėjusią tvarką buvo aukojami devyni vyrai arba net daugiau, priklausomai nuo galimybių tą dieną. Karalius svarstė: „Ar šis staigus atsivertimas tikėti Oro tik nėra protingų Havki žmonių įrankis sumažinti mano salos žmonių skaičių ir taip klasta pasiekti tai, ko anksčiau nepavyko karo veiksmis?..“ Tada pirmą kartą žodžiais išreiškė savo sumišimą: „Taip sunku būti karaliumi, kai dievai keičiasi.“

Kiekvienas bendruomenėje gyvenantis asmuo susiduria su poreikiu laikytis bendruomenės taisyklių. Konformistai greitai gali prisitaikyti, tačiau kritinis mąstymas gali lemti iššūkius prisitaikant prie egzistuojančių taisyklių. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia – ir mūsų visuomenėje egzistuoja spaudimas atlikti tam tikrus ne visai su teise suderinamus veiksmus, prieštaraujančius teisei. Pavyzdžiui, kaip jau minėta, švietimo sistemoje yra labai įprasta mokslo metų baigimo proga mokytojams teikti brangias dovanas, ir visas klasės kolektyvas priverstas dalyvauti rinkliavose – neprisidėjimas, labai tikėtina, reikštų kolektyvo pasmerkimą. Dar daugiau. Jei sveikatos priežiūros sistemoje egzistuoja tradicija papildomai mokėti už teikiamas sveikatos priežiūros paslaugas, nenuostabu, kad gydytojai turi lūkestį gauti papildomą neformalų mokėjimą, ir tai lemia kyšio prievartavimo atsiradimą. Remiantis Lietuvos korupcijos žemėlapiu, kyšio prievartavimo indeksas⁴⁹ didžiausias miestų ir rajonų ligoninėse (kyšio

---

⁴⁷ Lietuvos korupcijos žemėlapis, 2018. Prieiga per internetą:
<https://www.stt.lt/documents/tyrimai_ir_analizes/LKZ_atask_2018_stt_04-08.ppt>.

⁴⁸ Fort, Noone, 2000, p. 517.

⁴⁹ Prievartavimo indeksas skaičiuojamas pagal formulę $I_p = Sp/Si$, kur Sp – procentas respondentų, teigiančių, kad iš jų buvo reikalaujama kyšio, Si – procentas respondentų, teigiančių, kad jie tvarkė reikalus toje įstaigoje.

prievartavimo – 0,32, palyginimui, davimo – 0,21) bei respublikinėse ligoninėse / klinikose (kyšio prevartavimo – 0,35, davimo – 0,26)⁵⁰.

Svarbu ir tai, kad globalizacijos kontekste skirtingų visuomenių vietos taisyklės kliudo tarpvalstybinei ekonomikai ir bendradarbiavimui. Tai nulėmė bendrų pastangų poreikį valstybėse ieškant bendro vardiklio, kada neformalių mainų santykiai tampa nepriimtini. Šiuo tikslu priimami tarptautiniai antikorupcijos standartai⁵¹, iš kurių bene svarbiausias šioje srityje – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija prieš užsienio pareigūnų papirkinėjimą. Pagal šią konvenciją, jei vienos valstybės asmuo paperka kitos valstybės pareigūną (pvz., siekdamas šioje valstybėje įsteigti verslą), jis gali būti teisiamas savo valstybėje už korupcinius pažeidimus. Tai įgalina korupciją interpretuoti vienodai skirtingose valstybėse.

Socialiniame kontekste Thomas'as Donaldson'as ir Thomas'as Dunfee pateikia hipernormų, t. y. nuostatų, kurios yra viršesnės už korupciją apibrėžiančias ir reguliuojančias teises taisykles. Hipernorma – tai transkultūrinis moralinis minimumas, kuris turi būti tenkinamas, kad įvairių kultūrų normos taptų suderinamos. Viena tokių hipernormų yra „būtinasis socialinis efektyvumas“. Tai veiksmas ar politika, kuri prisideda teikiant bendrąsias socialines paslaugas ar prekes, kurios yra būtinos palaikyti bent pasiturinčius visuomenės narius, susijusios su laisve, sveikata, maisto ištekliais, apgyvendinimu. Tam, kad būtų įmanoma pasinaudoti šiais gėriais, visuomenė turėtų egzistuojančius išteklius paskirstyti efektyviai. Taigi visuomenė turėtų būti taip struktūruota ir ištekliai joje turėtų būti paskirstyti taip, kad asmenys galėtų adekvačiai atlikti savo vaidmenis ir už tai jiems būtų efektyviai atlyginta⁵². Grįžtant prie jau anksčiau minėtos minties, kai visuomenės išteklių padalinimo sistema veikia netinkamai, atsiranda neformalios taisyklės netolygumams ištaisyti. Donaldson'as ir Dunfee to nevadina kyšininkavimu, tai – būtinybė. Tačiau tie atvejai, kai įsivyravus neformalioms taisyklėms piktnaudžiaujama galia siekiant gauti naudos sau, bet neištaisant visuomenės sandaros netobulumų, šių autorių nuomone, laikytini korupcija. Kyšininkavimas pažeidžia būtinojo socialinio efektyvumo hipernormą, nes jis nesusijęs su efektyviu

---

⁵⁰ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2018.

⁵¹ 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją // Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145; 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853; 1997 m. lapkričio 21 d. Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius // I. k. 2017-11183.

⁵² *Donaldson T., Dunfee T. W. Ties that Bind: A Social Contracts Approach to business Ethics // Harvard Business Review Press, 1999; Fort, Noon, 2000, p. 521.*

išteklų perskirstymu. Remiantis autorių atlikta analize, išteklų padalinimas kaip kyšininkavimo išdava gali ir paprastai dar labiau pablogina pačių nepasiturinčiųjų padėtį. Nors konkretūs kyšiai gali būti palyginti nedideli lyginant su valstybės BVP, finansų perskirstymas gali turėti didelį neigiamą poveikį ekonomikai⁵³.

---

⁵³ *Donaldson, Dunfee, 1999; Fort, Noon, 2000, p. 522.*

IV. DOVANOS IR KYŠIO SKIRTUMAI

Vienas iš bruožų, pagal ką atskiriamas kyšis nuo dovanos, yra iš kito asmens laukiamo elgesio konkretumas. Jei dovaną ar kitą naudą teikdamas asmuo laukia konkretaus ir paprastai greito neformalaus su pareigų vykdymu susijusio rezultato iš kitos santykio šalies, paprastai tai laikoma kyšiu. Taigi teikiant kyšį laukiama konkretaus atlygio. Pavyzdžiui, kyšis duodamas kelių eismo pareigūnui, asmeniui, prižiūrinčiam automobilių stovėjimo apmokėjimo tvarką, kitos srities inspektoriui, muitinės pareigūnui ar kitam atsakingam asmeniui už tai, kad jis nefiksuotų daromo pažeidimo. Dažniausiai tai vyksta įvykio vietoje, pareigūnas ar kitas asmuo nėra asmeniškai pažįstamas ir yra labai maža tikimybė, kad ateityje šie žmonės dar susitiks⁵⁴. Tai paprastai piniginiai mokėjimai, vykdomi, kai šalys turi labai konkrečius skirtingus ekonominius ir socialinius interesus⁵⁵.

O dovanojimo atveju nors ir atsiranda santykis ir įsipareigojimas atsilyginti ateityje, jis yra mažai konkretizuotas. Tačiau, kaip minėta, dovanos paprastai nėra altruizmo apraiškos – tiesiog įpareigojimas atsilyginti yra daugiau užmaskuotas ir mažiau skaidrus⁵⁶.

Antras, jau minėtas skirtumas tarp net ir neformaliomis ir teisės nepripažįstamomis taisyklėmis pateisinamo socialinio elgesio ir net ir socialiniuose santykiuose nepageidaujamo neformalaus atlygintinumo yra tai, kad tam tikrais atvejais atliekant šiuos mokėjimus viena santykių dalyvių pusė lobsta kitų skurdinimo sąskaita. Tokios tradicijos, dažnai turinčios archajinę kilmę, dabartiniuose socialiniuose santykiuose nesprendžia nei visuomenės savireguliacijos funkcijos, nei turi pridėtinę psichologinę vertę.

Galiausiai, veikos pasekmės apibūdinantis požymis, atskiriantis korupcinę veiką kaip neigiamą ir nepageidautiną kitų socialinių veikų atžvilgiu, yra taip pat jau minėtas žalos ar grėsmės jai buvimas. Išties šis požymis sukelia šiek tiek keblumų teisinėje perspektyvoje. Remiantis teisės teorijos pagrindais, draudžiamas turėtų būti tik toks veikimas, kuris apskritai gali sukelti grėsmę žalos atsiradimui. Juk jei veika yra visuotinai

---

⁵⁴ *Jancsics D.* Petty corruption in Central and Eastern Europe: The client's perspective // *Crime, Law and Social Change*, 2013, No 60, p. 319–341.

⁵⁵ *Gregory C. A.* Gifts and commodities. London and New York, NY: Academic Press, 1982; *Sahlins*, 1965, p. 230.

⁵⁶ *Rose-Ackerman S.* Corruption and government. Causes, consequences and reform. Cambridge university press, 1999, p. 92.

naudinga ir niekam nekelti grėsmės, toks elgesys vargu ar turėtų būti baudžiamas. Tačiau teisėje „grėsmė“ gali būti vertinama tiek siaurąja prasme (tiesiogiai kylanti grėsmė), tiek plačiąja prasme (netiesioginė grėsmė). Kaip bus matyti analizuojant korupcinių nusikalstamų veikų atvejus teismų praktikoje, tam tikrais atvejais grėsmė kokiai nors žalai atsirasti yra labai maža, arba ryšys tarp veikos ir žalos grėsmės yra labai netiesioginis.

Žala gali būti įvairaus pobūdžio ir dydžio – tai nebūtinai visais atvejais finansinė žala. Viename tyrime buvo nustatyta, kad Niujorko pareigūnams mokėti kyšiai pinigų prasme buvo labai nedideli, tačiau buvo padaryta didelė pasitikėjimo, reputacijos žala ir iškilo grėsmė tinkamam miesto valdymui⁵⁷.

Graycar'as ir Jancsics'as pagal tam tikrus požymius išskiria atitinkamas dovanų, susijusių su kyšiais, grupes – jie daro skirtumą tarp socialinės dovanos, socialinio kyšio, biurokratinės dovanos ir biurokratinio kyšio⁵⁸. Visos šios santykių grupės nėra susijusios su kyšiu įprastine prasme (pvz., policijos pareigūno papirkimas, kad šis nefiksuotų administracinio teisės pažeidimo). Santykių grupės skiriasi pagal šiuos požymius: kokia yra pagrindinė mainų paskirtis? Kas yra mainų objektas? Ką tikimasi už tai gauti? Ar yra svarbi dalyvių darbovietė, socialinė padėtis? Ar jie keičiasi sau, ar kam nors kitam priklausančiomis prekėmis, paslaugomis ar kita nauda? Ar apsikeitimas vykdomas skaidriai ir atvirai, ar slapta? Kas iš apsikeitimo gauna naudą, kas – žalą? Koks yra šių mainų teisinis reguliavimas?

Remiantis šiais autoriais, socialinė dovana yra privačių išteklių apsikeitimas tarp asmenų ar socialinės grupės narių, kurio pagrindinė funkcija yra socialinių santykių palengvinimas (kūrimas, išlaikymas, derybos ir pan.) bei socialinių ryšių stiprinimas. Šiuo atveju formali organizacinė dalyvio afiliacija nėra svarbi. Nors socialinės dovanos ir vykdomos neformaliai, paprastai tai yra atviras veiksmas, kurį mato kiti grupės nariai ir pašaliniai asmenys. Šios rūšies mainai nesukelia niekam žalos.

Socialinis papirkimas ar kyšininkavimas yra labai panašus santykis, išskyrus tai, kad bent vienas dalyvių mainams teikia ne sau, bet organizacijai priklausančias prekes, paslaugas ar kitą naudą. Pagrindinė mainų funkcija vis tiek yra socialinė. Šiuo atveju pareigos ir neformalios taisyklės, atsirandančios iš bendruomenės susikurtų taisyklių,

---

⁵⁷ Graycar A., Villa D. The loss of governance capacity through corruption // Governance, 2011, No 24, p. 419–438.

⁵⁸ Graycar, Jancsics, 2017, p. 9.

yra stipresnės už teisės normas. Dėl to dalyviai mato „vagystę“ iš savo bendruomenės kaip pateisinamą ar net pageidautiną. Kai bendruomenės ir individai gauna naudą stiprindami socialinius ryšius, pati organizacija praranda savo išteklius. Socialinis papirkimas ar kyšininkavimas paprastai nėra atviras ir skaidrus, kadangi asmenys tai siekia nuslėpti nuo savo bendruomenės ar organizacijos. Pavyzdžiui, saugos sistemas diegiančios privačios bendrovės darbuotojas darbo metu ir naudodamas darbo įrangą įdiegia signalizacijos sistemą savo vaiko lopšelyje-darželyje, rūpindamasis savo vaiku, arba autoserviso darbuotojas už užmokestį suremontuoja savo draugo motociklą⁵⁹. Biurokratinė dovana yra skaidrus ir formaliai reguliuojamas veiksmas, kai tam skiriami biurokratiniai ištekliai. Tai yra formalizuotas socialinės dovanos atitikmuo. Pagrindinis dovanojimo tikslas yra gauti naudą organizacijai ar bendruomenei palengvinant santykius su kitomis organizacijomis. Tačiau dėl jau minėtų psichologinių priežasčių fiziniai asmenys abipusiškumą ir pareigą atsilyginti už gautą dovaną jaučia stipriau nei organizacijos ar bendruomenės⁶⁰. Biurokratinės dovanos pavyzdys – verslininkų apsikeitimai simbolinėmis kalėdinėmis dovanėlėmis. Tuo tarpu biurokratinis papirkimas ar kyšininkavimas yra santykis, kada pagrindinis naudos gavėjas, kaip ir biurokratinės dovanos atveju, yra organizacija. Čia pažeidžiamos formalios taisyklės dėl organizacijos korupcinės kultūros. Pavyzdžiui, gynybos srities tiekėjas, kuriame dirba anksčiau buvę karo vadai, laimi stambius pirkimus dėl savo ryšių su dabartine karine vadovybe – dėl to žalą patiria tiek visuomenė, tiek kiti tiekėjai, kurie, tikėtina, būtų pasiūlę geresnį pirkimo objekto kainos ir kokybės santykį.

1 lentelė. Neformalių mainų rūšys

	Socialinė dovana	Socialinis kyšis	Biurokratinė dovana	Biurokratinis kyšis
Pagrindinė funkcija	Socialiniai (individualūs arba organizaciniai) mainai	Socialiniai (individualūs arba organizaciniai vs. organizaciniai) mainai	Organizaciniai mainai	Organizaciniai mainai
Mainų objektas	Privačios prekės ar paslaugos	Privačios ir organizacinės prekės ir paslaugos	Organizacinės prekės ir paslaugos	Organizacinės prekės ir paslaugos

⁵⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad tokia veika pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą greičiausiai būtų kvalifikuota kaip turto iššvaistymas (184 straipsnis).

⁶⁰ *Belmi P., Pfeffer J.* How “organization” can weaken the norm of reciprocity: The effects of attributions for favors and a calculative mindset // *Academy of Management Discoveries*, 2015, Nr. 1, p. 36–57.

Naudos gavėjas	Asmuo ar organizacija (socialinių ryšių stiprinimas)	Asmuo ar organizacija (socialinių ryšių stiprinimas)	Organizacija	Organizacija
Žala	Žalos nėra	Žalą patiria organizacija	Žalos nėra	Žalą patiria visuomenė ar tretieji asmenys
Taikomos taisyklės	Neformalios taisyklės	Neformalios taisyklės	Formalios taisyklės	Neformalios organizacinės taisyklės
Atvirumas	Yra	Nėra	Yra	Nėra

Šaltinis: *Graycar, Jancsics, 2017, p. 9.*

Kaip matyti, šie autoriai šalia jau minėtų kriterijų atribodami kyšių nuo dovanos (žalos elemento, atsilyginimo konkretumo ir socialiai teisingos santvarkos iškreipimo) pastebėjo, kad kyšininkavimas ar papirkimas yra smerkiami tiek visuomenėje, tiek bendruomenėje, dėl to jie paprastai vykdomi slaptai ir siekiant, kad niekas daugiau apie tai nesužinotų. O dovanos paprastai teikiamos atvirai, nes tai yra visuomenei priimtinas ir pageidautinas reiškiny.

V. DOVANOJIMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Būtų neteisinga teigti, kad dovanojimas yra nepripažįstamas teisėje. Tačiau čia jis paprastai siejamas su neatlygintu turto perdavimu. Iš esmės toks reguliavimas pripažįsta kitokio pobūdžio visuomeninius santykius, kurie nepatenka į kitas sutarčių formas. Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁶¹ 6.465 straipsniu, pagal dovanojimo sutartį viena šalis (dovanotojas) neatlygintai perduoda turtą ar turtinę teisę (reikalavimą) kitai šaliai (apdovanotajam) nuosavybės teise arba atleidžia apdovanotąjį nuo turtinės pareigos dovanotojui ar trečiajam asmeniui. Netgi atvirkščiai, remiantis Civilinio kodekso 6.466 straipsnio 3 dalimi, tuo atveju, jeigu abi dovanojimo sutarties šalys viena kitai perduoda tam tikrą turtą arba turtines teises ar priešpriešines prievoles, tai tokia sutartis nelaikoma dovanojimo sutartimi.

Taigi teisiniuose santykiuose dovanojimas suvokiamas kaip neatlygintinas veiksmas ir tuo skiriasi nuo dovanojimo socialinėje perspektyvoje, atskleistoje antropologiniuose tyrimuose.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neretai dovanojimas laikomas kyšio deminutyvu ir teisėje plačiau net neanalizuojamas. Lambsdorff'as ir Frank'as nurodo, kad korupciniuose santykiuose asmenys vengia kyšį vadinti kyšiu ir paprastai jį vadina „dovana“⁶². Lietuvoje taip pat daugeliu atvejų teismai tik nustato, ar egzistuoja visi kyšininkavimo ir (ar) papirkimo nusikalstamos veikos sudėties elementai, ir išsamiau nesigilina, ar bylos dalyviai mainų objektą vadina „dovana“, ar „kyšiu“.

2006 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad „BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose nevartojamas „dovanos“ terminas. BK 225 ir 227 straipsniuose vartojamas tik vienas terminas – „Kyšis“. Kyšis nuo dovanos iš principo skiriasi tuo, kad kyšis yra susitarimo tarp dviejų pusių dėl tam tikrų veiksmų atlikimo rezultatas, o dovana duodama nesant susitarimo dėl valstybės tarnautojo tam tikrų veiksmų atlikimo ar neatlikimo. Tačiau ir kyšį, ir dovaną jungia tai, kad ir kyšis, ir dovana duodami ar imami ne šiaip sau, o už kyšio ar dovanos davėjo pageidaujama valstybės tarnautojo elgesį, kuris gali pasireikšti teisėtu ar neteisėtu veikimu ar neveikimu vykdant

---

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // I. k. 1001010ISTAIIII-1864.

⁶² *Lambsdorff, Frank*, 2010, p. 2.

įgaliojimus. Taigi, pagal įstatymą baudžiamoji atsakomybė už papirkimą ir kyšininkavimą sąlygojama ne susitarimo tarp kaltininkų buvimu ar nebuvimu, o veikos padarymo motyvu, t. y. už ką duodamos ar imamos materialinės vertybės ar pinigai (kyšis). Susitarimas pagal galiojančius įstatymus nėra būtinas šių nusikaltimo sudėčių požymis. Baudžiamąją atsakomybę apsprendžia ne susitarimo buvimas, papirkimo ir kyšininkavimo motyvas – pageidautinas kyšio davėjui valstybės tarnautojo veikimas ar neveikimas“⁶³.

Taigi, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismu, esminis kriterijus atribojant kyšį nuo dovanos yra motyvas.

Kaip minėta, Lietuvos teismai, nustatę kyšio požymius, paprastai net neanalizuoja, dėl ko šalys jį vadina „dovana“, ir nebando rasti takoskyros dėl šių sąvokų. Taigi paprastai tais atvejais, kai tarnybinius įgaliojimus turintis asmuo už privatų atlygį pasinaudodamas tarnybine padėtimi teikia paslaugas ar kitą naudą kitam asmeniui, yra laikoma kyšiu, nepaisant to, kad jis vadinamas dovana. Pavyzdžiui, 2018 m. baudžiamojoje byloje Klaipėdos apygardos teismas nustatė, kad „G. K., šiam davus, savo naudai priėmė kyšį – 5175 Eur vertės rankinį laikrodį „Ulysse Nardin“. Kyšį priėmė už savo teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus, t. y. už tai, kad kaip rangos darbų užsakovės VĮ (duomenys neskelbtini) atstovas, savo įgalinimų ribose, priims AB „(duomenys neskelbtini)“ palankius ir bendrovės interesus atitinkančius sprendimus įmonei atliekant darbus pagal pasirašytas su VĮ (duomenys neskelbtini) statybos rangos darbų sutartis“⁶⁴. Šioje byloje buvo teigiama, kad rankinis laikrodis buvo dovana, o ne kyšis, tačiau tuo teismo įtikinti nepavyko. Panašiai Klaipėdos apygardos teismas 2017 m. baudžiamojoje byloje nusprendė, kad atsilyginimas cigaretėmis (20 pakelių, kurių vertė 48,2 Eur) atlikus laivo pasienio patikrinimą laikytinas kyšiu⁶⁵. Vilniaus apygardos teismas nusprendė, kad kavos aparatas trečiojo asmens naudai už pažadą pakviesti dalyvauti viešajame pirkime tiekėjų apklausos būdu, nors vadintas dovana, pagal savo pobūdį buvo kyšis⁶⁶. Už maisto produktų patikrinimo atlikimą gautos sultys ir alus, įvardyti kaip dovana, 2017 m. Klaipėdos apygardos teismo baudžiamuoju įsakymu buvo laikomi kyšiu⁶⁷. 2018 m. Panevėžio apygardos teismas 2018 m. nuosprendyje konstatavo, kad butelis brendžio

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-195/2006.

⁶⁴ Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-651/2018.

⁶⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. kovo 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65-417/2017.

⁶⁶ Vilniaus apygardos teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-441-843/2017.

⁶⁷ Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. gruodžio 27 d. teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-150-417/2017.

„Torres“, duotas už tai, kad inspektorius nesurašytų administracinio teisės nusižengimo protokolo, laikytinas kyšiu, o ne dovana, kaip buvo teigiama⁶⁸. Kauno apygardos teismas 2017 m. nusprendė, kad piniginės „dovanos“ už mokyklinių brandos egzaminų išlaikymą 2010 metais laikytinos kyšiais⁶⁹. Panašaus pobūdžio pozicijos laikomasi ir kituose teismų sprendimuose⁷⁰.

2017 m. buvo priimti baudžiamojo kodekso pakeitimai, kuriais oficialiai išplėsta naudos, kuri siekiama, gaunama, teikiama ar žadama teikti vykdant papirkimo ar kyšininkavimo nusikalstamas sudėtis, samprata. Antai nuo 2017 m. birželio 3 d. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnis buvo papildytas nauja dalimi, numatančia, kad „Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo atsako pagal šį kodeksą už pažadą ar susitarimą priimti kyšį arba reikalavimą ar provokavimą duoti kyšį, arba kyšio priėmimą tiek už konkretų veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, tiek ir už išimtinę padėtį ar palankumą“, o 227 straipsnis papildytas nauja dalimi, pagal kurią „asmuo <...> atsako pagal šį kodeksą už siekimą kyšiu tiek valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens konkretaus veikimo ar neveikimo vykdant įgaliojimus, tiek ir išimtinės padėties arba šio asmens palankumo, nepaisant to, kaip jo veiksmus suprato valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo“⁷¹. Atsižvelgiant į tai, kad šis pakeitimas galioja dar tik dvejus metus, o priimant nuosprendį turi būti taikomos veikos padarymo metu galiojusios taisyklės, aukštesniųjų teismų praktikos, aiškinančios šias nuostatas, dar nėra, tačiau galima numanyti, kad teismų praktika šiuo klausimu keisis artimiausioje ateityje. Tačiau net ir iki šios nuostatos įsigaliojimo teismai, spręsdami, ar veika atitinka papirkimo nusikalstamos veikos sudėtį, įvertindavo palankumo siekį. Antai 2015 m. Lietuvos apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje nusprendė: „Neabejotina, jog normalaus intelekto išsilavinęs žmogus, einantis rajono savivaldybės mero pavaduotojo pareigas, suvokė, kad daugiau kaip 11 tūkstančių litų vertės dovanos šiaip sau nedovanojamos. Teikdamas tokią dovaną, (duomenys neskelbtini) žemės ūkio bendrovės pirmininkas P. I. siekė ateityje R. M. palankumo, nors nekonkretizavo, kokios pagalbos ir kada gali prireikti. R. M., savo ruožtu, suprato, kad, valstybės tarnyboje užimdamas pakankamai

---

⁶⁸ Panevėžio apygardos teismo 2018 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-531/2018.

⁶⁹ Kauno apygardos teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-593/2017.

⁷⁰ Pvz., žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-387-677/2015, Kauno apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-175/2010, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-546-449/2015, Šiaulių apygardos teismo 2012 m. vasario 9 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-13-300/2012.

⁷¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas // I. k. 2017-09472.

svarbias pareigas, esant reikalui, atsidėkodamas už dovaną turės padėti. Įvertinus aplinkybę, jog šie asmenys buvo seniai pažįstami, tai neabejotinai rodo jų elgesio paaiškinimą ir loginį ryšį, juo labiau kad pagal teismų praktiką susitarimas gali būti išreikštas nebūtinai žodžiu. Tai matyti ir iš telefoninio pokalbio (3 t., 59 b.l.). Į R. M. klausimą, kodėl jį P. I. taip remia, šis atsakė: „Nu tai <...>, kad tu valdzia...“. To negalima paaiškinti vien draugišku pajuokavimu, nes vėlesni įvykiai rodo, kad šiuos asmenis siejo ne tik draugystė, bet ir jau minėtas R. M. įsipareigojimas atsidėkoti už brangią dovaną.“⁷² Taigi šiame nuosprendyje teismas atsižvelgė į tai, kad asmuo „siekė ateityje palankumo, nors nekonkretizavo, kokios pagalbos ir kada gali prireikti“⁷³.

Būtinybė kilti žalai ar jos grėsmei, kaip elementas tam, kad neformalūs mainai būtų laikomi kyšiu, o ne dovana, teismų praktikoje taip pat nėra svarbi. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar 2006 metais nurodė: „Veikos kvalifikavimui neturi reikšmės nei veikos (Papirkimo) padarymo laikas (iki valstybės tarnautojui atliekant veiką papirkėjo naudai ar po to), nei susitarimo buvimas. Palikusi kyšį nuteistoji L. Š. manė, kad atliko visus veiksmus, būtinus BK 227 straipsnyje įtvirtintai papirkimo sudėčiai realizuoti. Todėl kasatorės teigimas, kad kyšio davimas už pageidaujamą teisėtą veikimą po to, kai teisėjas A. V. jau buvo priėmęs jai palankų nuosprendį, kuriuo baudžiamoji byla nutraukta, o A. Š. atleista nuo baudžiamosios atsakomybės, nėra papirkimas BK 227 straipsnio prasme, neatitinka šio baudžiamojo įstatymo aiškinimui. Esant minėtoms aplinkybėms, kolegija laiko, kad nuteistosios L. Š. veika teisingai kvalifikuota kaip papirkimas pagal BK 227 straipsnio 1 dalį.“⁷⁴

Kauno apygardos teismas dar 2010 metais baudžiamojoje byloje nurodė, kad „jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo turtines vertybes (ar paslaugas), papirkėjo įvardijamas kaip dovana, priima po veiksmų atlikimo (ar neveikimo), tokia dovana, nors jos ir nebuvo reikalauta ar provokuota ją duoti, susitarta ar pažadėta priimti, laikoma kyšiu ir kvalifikuojama pagal BK 225 straipsnį, jeigu nustatoma, kad faktiškai ji buvo duodama ir priimta kaip kyšis, t. y. atlygis (užmokestis) už valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veikimą (ar neveikimą) vykdant įgaliojimus jos

---

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-154-177/2015.

⁷³ Palankumo ar nekonkretizuotos naudos ateityje kriterijus taip pat įvertinamas kituose teismų sprendimuose, kuriuose nagrinėtos veikos, atliktos iki 2017 m. birželio mėn. atliktų Baudžiamojo kodekso pakeitimų. Žr. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 18 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-531/2018, Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. sausio 31 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-449/2018 ir kt.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195/2006.

davėjo interesais“⁷⁵. Tokios pačios pozicijos (t. y. kad kyšiu laikomas ir atsilyginimas po paslaugos suteikimo) laikomasi ir tolesnėje teismų praktikoje, pavyzdžiui, minėtame 2017 m. Klaipėdos apygardos teismo sprendime, kai už laivo pasienio patikrą buvo atsilyginta cigaretėmis.

Nors teismų praktika, kai teismai atsisako dovaną vertinti kaip kyšį, nėra gausi, iš esamų teismų sprendimų galima išvelgti, kad motyvo kriterijus čia taip pat yra svarbus. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo 2011 metų nutartis, kurioje atkreipiamas dėmesys, kad „iš užfiksuoto pokalbio turinio matyti, kad jo metu A. Č. nepatenkina ir nežada ateityje patenkinti jokių A. B. prašymų. Be to, ir pati A. B. neprašo A. Č. atlikti kokius nors veiksmus ar susilaikyti nuo jų, o juo labiau pasirašyti statinio pripažinimo tinkamu naudoti aktą netikrinant statybos darbų žurnalų dėl statybinių atliekų sutvarkymo statant viešbučių kompleksą „(duomenys neskelbtini)“, ir nurodoma, kad „tas faktas, kad 2009-11-30 užfiksuoto pokalbio metu tarp A. Č. ir liudytojo V. K., išteisintasis pats savo iniciatyva tuometiniam savo pavaldiniui V. K. parodo byloje minimus kuponus ir teigia, kad juos galima „prabaliavoti“, tik patvirtina išvadą, jog A. Č. sąžiningai tikėjo gavęs kuponus kaip dovaną, o ne atlygį už kažką neteisėto (b. l. 18, t. 1). Jeigu minėtus kuponus A. Č. būtų priėmęs kaip kyšį dėl savo užimamų pareigų, apeliacinės instancijos teismo nuomone, jis tikrai nebūtų demonstravęs jų savo pavaldiniui V. K., nes tai prieštarauja elementariems logikos dėsniams“⁷⁶. Taigi, teismo vertinimu, jei neformalų atlygį priėmęs asmuo nežada atlikti arba neatlikti tam tikrų veiksmų pagal turimus įgaliojimus (nepaisant minėto Lietuvos Aukščiausio Teismo išaiškinimo, kad šalių susitarimas nėra būtina sąlyga atlygį laikyti kyšiu) ir gautą atlygį panaudoja ne vienas, o dalijasi su kitais – toks atlygis laikytinas dovana, o ne kyšiu.

Tačiau galima atkreipti dėmesį į tai, kad teisėsaugos institucijos kyšio ir dovanos santykį aiškina griežčiau – visus atvejus, kada dovana teikiama pareigas užimančiam asmeniui, siūlo laikyti „kyšiu“. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos interneto svetainės skiltyje „Dažnai užduodami klausimai“ į glaustą klausimą „Brendžio butelis pažįstamam valdininkui – kyšis ar dovana?“ atsakoma taip: „Tokios „dovanos“ – nenumatyti atlygiai, pasinaudojimas pažintimis – jau yra korupcijos apraiškos. Nors Jūsų nurodytas pavienis atvejis atrodo nereikšmingas, tačiau jis iškreipia savivaldybės tarnautojų veiklos ir atlygio už jų nustatytą darbą principus, sudaro

---

⁷⁵ Kauno apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-175-2010.

⁷⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-740-462/2011.

prielaidas nevienodai traktuoti asmenis ir nevienodai greitai ar mandagiai ir veiksmingai visus aptarnauti. Be to, toks atlygis gali paskatinti ir kitus klausimus spręsti tokiu pat būdu, nesilaikyti nustatytos tvarkos, ieškoti pažįstamų valstybės tarnautojų ir pan. Toks brendžio butelio „padovanojimas“ dovanotojui yra laikomas papirkimu, o valstybės tarnautojui – kyšio priėmimu, neatsižvelgiant į tai, kad butelio vertė nedidelė, taip pat laiko, kada jis „padovanotas“. Įstatymas šiuo požiūriu griežtas – net ir menkos vertės „dovana“ yra kyšis.⁷⁷ Kitaip tariant, iš tokio atsakymo susidaro įspūdis, kad jei asmens draugas dirba valstybės tarnyboje ar yra valstybės pareigūnas, jam besąlygiškai negalima nieko dovanoti.

Taigi nors teismai įprastai remiasi motyvo kriterijumi siekiant atskirti dovaną nuo kyšio, teisėsaugos institucijos (bent jau Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnyba) ragina gyventojus taikyti griežtesnes taisykles atskiriant šias sąvokas. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktai šiuo klausimu nėra tokie griežti, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, ir panašu, kad jų interpretavimas yra valstybės institucijų ir teismų praktikos formavimo reikalas.

Pavyzdžiui, Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme yra nuostata, reguliuojanti valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų galimybes priimti dovanas: numatyta bendra taisyklė, kad asmuo, dirbantis valstybinėje tarnyboje, negali priimti dovanų ar paslaugų arba jas teikti, jeigu tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą. Tačiau taip pat nurodyta, kad toks apribojimas netaikomas asmenims, gavusiems dovanų ar paslaugų pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, pareigomis, taip pat reprezentacijai skirtoms dovanoms (valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika, kalendoriai, knygos ir kitokie informacinio pobūdžio spaudiniai), kurių vertė neviršija 30 eurų. Kaip matyti, pagal įstatyme įtvirtintą taisyklę, pagal tradiciją gauta dovana, net jei ji susijusi su asmens pareigomis, laikoma teisėta. Kai ši dovana neviršija 30 eurų, ją gali priimti pats asmuo, kuriam ji teikiama, o pagal tą patį straipsnį, kai dovanos vertė viršija šią sumą – ji laikoma valstybės ar savivaldybės nuosavybe⁷⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad ir naujosios Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo redakcijos tekste

---

⁷⁷ Dažnai užduodami klausimai. STT interneto svetainė. Prieiga per internetą: <<https://www.stt.lt/lt/klausimai/duk?offset=5>>.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 14 straipsnis // I. k. 0971010ISTAVIII-371.

tokia taisyklė išlieka, tik dovanos vertė, kada dovaną gali priimti pats asmuo, padidinta iki 150 eurų⁷⁹.

Paminėtina tai, kad valstybės politikų elgesio kodekse nuostatų apie dovanas iš viso nėra⁸⁰. O viešosios asmens sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų elgesio kodekso rengimo rekomendacijose⁸¹ apie dovanas kalbama kelis kartus, tačiau gana prieštaringai: vienoje vietoje raginama apskritai susilaikyti nuo dovanų (darbuotojai turi „būti nepaperkamais, nepriimti dovanų, pinigų ar paslaugų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų iš fizinių ar juridinių asmenų ar organizacijų“ (4.7 punktą)), o kitoje vietoje formuojama taisyklė, pagal kurią tam tikromis sąlygomis dovanos būtų leidžiamos (darbuotojai turi „nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nepriimti jokių tiesioginių ar netiesioginių dovanų, kai esama pagrindo manyti, kad dovana siekiama paveikti darbuotojo veiksmus ar sprendimus“ (9.2 punktą)). Susidaro įspūdis, kad nustatant „minkštosios teisės“ taisykles į dovanų politikos turinį apskritai nelabai kreipiamas dėmesys, nes vyrauja bendra tendencija, kad bet kokios dovanos yra nepriimtinos.

Civilinio kodekso 6.470 straipsnio 5 dalies nuostata panaši į numatytąją Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme: „Draudžiama priimti dovanas politikams, valstybės ir savivaldybių pareigūnams ir kitokiems valstybės tarnautojams ir jų artimiesiems giminaičiams, kai tai susiję su politiko, pareigūno ar valstybės tarnautojo tarnybine padėtimi ar tarnybinėmis pareigomis.“ Verta paminėti, kad iki 2006 m. liepos 14 d. galiojo šio straipsnio 4 dalis, kuri numatė, kad „draudžiama priimti dovanas sveikatos priežiūros, gydymo ar globos (rūpybos) institucijų vadovams ir kitiems darbuotojams iš asmenų, kurie šiose institucijose gydomi ar išlaikomi, bei jų artimųjų giminaičių, išskyrus simbolines dovanas, kurių vertė neviršija vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio sumos“. Kaip matyti, buvo įteisinti socialinių santykių atsilyginimo sveikatos priežiūros įstaigose santykiai, kurie, kaip matyti iš Lietuvos korupcijos žemėlapiu, yra vykdomi iki šiol, tačiau laikomi nebeteisėtais.

---

⁷⁹ Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo projekto (Nr. XIIP-3167) 13 straipsnis. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/1deeb9e0189c11e9bd28d9a28a9e9ad9?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=a7a75c7a-a417-4432-8bf5-0b6dac4e9917>>.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, patvirtintas 2006 m. rugšėjo 19 d. įstatymu Nr. X-816 // I. k. 1061010ISTA000X-816.

⁸¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-498 „Dėl Viešosios asmens sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojų elgesio kodekso rengimo rekomendacijų patvirtinimo“ // I. k. 2014-04985.

Taigi įstatymuose galima išvelgti tam tikrą visuomenės taisyklių dėl neformalių mainų įteisinimą – tai aiškiausiai įtvirtinta Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatoje, leidžiančioje dovanas pagal tradicijas. Tiesa, dar aiškiau formuluota taisyklė, buvusi Civiliniame kodekse, nuo 2006 metų vidurio yra panaikinta. Vis dėlto teisėsaugos ir teismų praktikoje galima išvelgti tendencijas laikytis pozicijos (išskyrus kelias teismų praktikos išimtis), jog dovanos viešojo sektoriaus darbuotojams yra netoleruotinos ir iš esmės prilyginamos kyšiui, nepaisant jų vertės ar teikimo bei gavimo momento. Šiame kontekste dėmesys atkreiptinas į Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos išaiškinimą dėl dovanų priėmimo – internete teikiamose rekomendacijose dėl dovanų ši tarnyba nevertina dovanų automatiškai, prilygindama jas kyšiams, tačiau ragina kiekvieną asmenį pasvarstyti apie dovanų priimtinumą: „dovanos įteikimo aplinkybės: priežastis, vietą, laiką, būdą, dovanos formą; dovanos vertę, ypač jei matosi, jog ji didesnė, nei to įprastomis sąlygomis leistų tikėtis; Jus su dovanotoju (ar asmeniu, kuriam ketinate dovanoti) siejantys santykiai; dovanojimų dažnumą ir jų periodiškumą (net smulkios, tačiau dažnai dovanojamos dovanos turėtų kelti Jūsų susirūpinimą); kokie, Jūsų manymu, yra dovaną teikiančio asmens ketinimai Jūsų atžvilgiu (tai jis daro iš mandagumo ar pagarbos Jums, o gal turėdamas ketinimų palankiu sau būdu paveikti Jūsų būsimus tarnybinius sprendimus, tiesiogiai ar netiesiogiai atsidėkoti už daromus ar buvusias); ar su dovanotoju nesielgėte dviprasmiškai, savo elgesiu leisdami jam susidaryti klaidingą nuomonę, jog dovanos (atsidėkojimo) iš jo laukiate ir tikitės; ar priėmęs (įteikęs) dovaną galėsite jaustis laisvas nuo bet kokių galimų įsipareigojimų dovanotojui (apdovanotajam); galbūt didžioji ar net absoliuti Jūsų tarnybinių funkcijų dalis yra susiję su būsimu dovanotoju (apdovanotoju), todėl priėmus iš jo dovaną ar ją įteikus, tektų nusišalinti nuo atitinkamų tarnybinių klausimų sprendimo; ar Jums būtų patogiu ir nekeltų jokio psichologinio diskomforto (rūpesčių) tai, jog dovanos gavimo (įteikimo) faktas taps viešai visiems (kolegoms, interesantams, žiniasklaidai, plačiajai visuomenei) žinomas; ar esate pasirengę skaidriai deklaruoti dovaną ir jos šaltinį savo institucijai ir jos interesantams, savo bendradarbiams, žiniasklaidai ir visai visuomenei?“⁸². Išties šie klausimai susiję ne tiek su teisiniu požiūriu, kiek socialinių santykių analize, darant skirtumą dėl motyvo dovanoti ar priimti dovaną

---

⁸² Dovanos. Informacija iš Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <<https://www.vtek.lt/index.php/13-dirbantiems-valstybineje-tarnyboje/16-dovanos>>.

– jei dovanojimo veiksmas susijęs su funkcijų vykdymu, dovana nėra toleruojama, tačiau jei tai dovana dėl asmeninių santykių palaikymo – ji yra priimtina.

Apibendrinant galima teigti, kad, remiantis galiojančiais teisės aktais, tam, kad dovana nebūtų laikoma kyšiu, turėtų būti taikomas dvigubas filtras – pirma, turi būti atskirta, ar dovanojama dėl asmeninio, ar tarnybinio santykio. Antra, remiantis Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 14 straipsnio nuostatomis, turi būti įvertinta, ar dėl tarnautojo užimamų pareigų teikiama dovana dovanojama pagal tradiciją, ar iš savanaudiškų paskatų. Kaip matyti, teismai, siekdami atskirti kyšį nuo dovanos, įprastai vertina asmenų motyvus, tuo tarpu Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnyba kyšį vertina kur kas plačiau – remiantis rekomendacijomis, jei asmuo užima tam tikras pareigas valstybinėje tarnyboje, asmeninis ryšys nėra svarbus, ir nuo dovanojimo reikėtų susilaikyti bet kuriuo atveju. Taip pat pažymėtina, kad „tradicijos“ sąvoka pagal šį straipsnį nei institucijų, nei teismų praktikoje nėra išplėtotą ir iš esmės neveikia.

VI. SMULKIOSIOS KORUPCIJOS REGULIAVIMO PERSPEKTYVOS

Remiantis Tarptautinio bendradarbiavimo tarybos atliktu tyrimu, korupcija gali būti netinkamos atskirų sričių reguliavimo ir įgyvendinimo politikos trūkumų, ekonomikos disfunkcijų ir netinkamų rinkos taisyklių, taip pat ir istorinių bei kultūrinių aspektų tiek priežastis, tiek ir pasekmė. Dėl to tam, kad būtų pasirinktos tinkamos priemonės korupcijai mažinti, reikia tiksliai žinoti veiksnius, kurie nulemia situaciją, o ne tik yra jos simptomai⁸³.

Ankstesnėse studijos dalyse tikslingai buvo vengiama sąvokų „korupcija“ ar, konkrečiai, „smulkioji korupcija“, kurie akcentuoja neformalių mainų ar atlygio neteisėtumą. Analizuojant socialinę šių santykių prigimtį buvo ieškoma galimų priežasčių, kurios lėmė jų paplitimą ir sudėtingą suvaldymą teisinėmis priemonėmis. Kaip jau buvo minėta, šiuo darbu siekiama ne pateisinti smulkųjų kyšininkavimą, bet paaiškinti jo prigimtį.

Priežastys, dėl kurių smulkusis kyšininkavimas, susijęs su dovanojimu ar atsilyginimu už paslaugas, paplitęs Lietuvoje, iki šiol empiriškai neištyrinėtos. Remiantis aptartomis teorijomis galima kelti dvi pagrindines hipotezes dėl smulkiosios korupcijos išsišaknijimo visuomenėje. Pirma, galimai egzistuojantis visuomeninių santykių reguliavimas neatitinka socialinio teisingumo ir tinkamų išteklių paskirstymo tam tikrose srityse (pvz., sveikatos priežiūros), ir šį nepakankamumą ar netinkamumą (per didelį gydytojų darbo krūvis, per mažas darbo užmokestis, netinkama sveikatos priežiūros paslaugų teikimo organizavimo tvarka ir pan.) visuomenė kompensuoja neformaliais mokėjimais (galbūt net darant prielaidą, kad asmens sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų atlyginimai yra nedidiniai būtent dėl tos priežasties, kad jie „užsidirba papildomai“). Antra, įmanoma situacija, kad visuomenės noras yra socialinės ir psichologinės kilmės – asmenys jaučiasi blogai, kai gauna paslaugą iš asmens, kuris turi ypatingą statusą visuomenėje, ir jaučia, kad valstybė nepakankamai užtikrina jam

---

⁸³ Regional Cooperation Council. Corruption Risk Assessment in Public Institutions in South East Europe. 2015, p. 10. Prieiga per internetą: <http://rai-see.org/wp-content/uploads/2015/10/CRA_in_public_ins_in_SEE-WEB_final.pdf>.

tinkamą atlygį už atliktą darbą. Dėl to galimai asmuo jaučiasi asmeniškai skolingas, net jei ir paslauga teikiama ta apimtimi, kuri privaloma pagal teisės aktų įpareigojimus.

Tačiau kad ir kuri šių priežasčių būtų lemiamą, viena aišku, kad tik draudimais imti ir duoti kyšį bei baudžiamuoju persekiojimu už tokius veiksmus efektyvus rezultatas nebus pasiektas.

Korupciją draudžiantys teisės aktai yra veiksmingi tik tada, kai visuomenė pasitiki įstatymų leidėju ir supranta, kam tokios taisyklės yra reikalingos. Legitimumui užtikrinti nepakanka geranoriškų tikslų išskelimo ir kruopštaus argumentų sudėliojimo, dėl ko neformalius mainus reikia drausti. Pavyzdžiui, rengiant Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją buvo pabrėžtas poreikis atsižvelgti į mažas bendruomenes – to reikėjo siekiant užtikrinti „žmonių pasitikėjimą“. Piliečiai siekia bendrauti su sprendimų priėmėjais – nori juos matyti, girdėti, kalbėtis su jais, turėti galimybę vertinti jų sprendimus. Taip didėja pasitikėjimas sprendimų priėmėjais⁸⁴. Šioje vietoje galima grįžti prie pirmykščių bendruomenių patirties dėl socialinių normų stiprumo ir ilgalaikiškumo. Ramiojo vandenyno salynų istorijoje galima išvelgti racionalę, kad kai socialinis autoritetas susilpnėja, teisė tampa nebeefektyvi, jei tie, kuriems teisė yra taikoma, nesupranta taisyklių poreikio. Vienas ryškesnių to pavyzdžių – tabu naudojimas Havajų istorijoje. Alasdair'o MacIntyre'o teigimu, kai kapitonas James'as Cook'as trečią kartą nukeliavo į Polinezijos salas 1778 metais, jo įgula nustebė, kad nors kiti seksualiniai papročiai buvo labai silpni, tačiau draudimas moterims valgyti kartu su vyrais buvo labai griežtas. Paklausus, kodėl šitaip, čiabuviai paaiškino, kad tokia praktika yra tabu. Tačiau niekas iš jų nesuprato, ką reiškia „tabu“. Būtent dėl to, pasak MacIntyre'o, Kamehameha II greitai panaikino tabu sistemą šiose salose 1819 metais. Taigi autorius padarė išvadą, kad jei taisyklė grindžiama tik draudimu ką nors atlikti be racionalaus suvokimo, kam to reikia, tokia taisyklė yra sunkiai įtikima ir įgyvendinama⁸⁵.

Dar daugiau – kaip buvo minėta, pernelyg griežtų taisyklių taikymas, ypač kai tai susiję su kultūriškai nusistovėjusiais bendruomeniškais santykiais, kur neformalūs mainai yra reikšmingi tiek statuso įtvirtinimui, tiek ryšių tarp bendruomenės narių stiprinimui – gali lemti bendruomenės narių ar visuomenės narių susvetimėjimą. Kai

---

⁸⁴ Fort, Noone, 2000, p. 525.

⁸⁵ MacIntyre A. After Virtue. University of Notre Dame Press, 1981, p. 103–106; Fort, Noone, 2000, p. 528–529.

teisiškai nebelieka erdvės „elementariam žmogiškumui“, tikėtina, žmonės patiria ir blogą savijautą, įgyja psichologinių problemų dėl socialinių ryšių nutrūkimo ir vienišumo.

Šiame kontekste „tradicijos“ elemento nustatymas sprendžiant dėl dovanų teisėtumo valstybinėje tarnyboje yra racionaliai paaiškinamas egzistuojančių socialinių santykių kontekste. Kaip minėta, norint dirbtinai sumažinti smulkiojo kyšininkavimo statistiką, tą būtų galima nesunkiai įgyvendinti pradėjus taikyti šią nuostatą dėl tradicijos arba gražinus minėtąją Civilinio kodekso nuostatą dėl dovanų leistinumo sveikatos priežiūros ir susijusiose srityse. Tačiau norint socialinę situaciją keisti iš esmės, vien teisinių įpareigojimų nepakanka.

Visuomenės „gydymas“ netinkamais „antikorupciniais vaistais“ gali atnešti daugiau žalos nei naudos. Net ir nesiimant represijų, smulkiosios korupcijos mažinimo priemonės gali būti ne tik neveiksmingos, bet netgi ir darančios žalą visuomenei ir valstybei (pvz., mažėjant visuomenės pasitikėjimui valdžios institucijomis ar valstybės vykdoma politika). Pavyzdžiui, tuo atveju, jei pagrindinė smulkiojo kyšininkavimo priežastis yra ne psichologinis noras padėkoti, o suvokimas, kad egzistuoja struktūriniai veiksniai, lemiantys poreikį atsilyginti papildomai, vien tik visuomenės švietimas (be reikiamų reformų) bus tik išteklių naudojimas be reikalo, nesulaukiant jokie rezultato. Ir atvirkščiai – sistemos reformavimas gali būti tik elementų perdėliojimas, jei visuomenė nesuvokia, kad paslaugos nėra teikiamos tik „už ačiū“, neturi pakankamai žinių apie viešųjų paslaugų teikimą, savo teises, mokesčių ir įmokų perskirstymą ir naudojimą.

IŠVADOS

---

1. Teisinio ir visuomeninio gyvenimo taisyklės tam tikrais atvejais nesutampa – viena vertus, teisė preskriptyviai nustato idealios visuomenės sistemos pagrindus ir įpareigoja jų siekti, antra vertus, socialinės normos, turinčios ilgametę istoriją, yra sunkiai paveikiamos teisės normų, ypač tais atvejais, kai jų poreikis ir taikymo tikslas yra aiškiai suprantamas. Kalbant apie dovanų ir kyšio skirtį, kaip matyti, teisinės ir socialinės taisyklės ne visais aspektais sutampa.

2. Antropologų teigimu, tiek dovanojimas, tiek ir su juo susijęs teisiškai apibrėžiamas kyšininkavimas ar papirkimas yra tos pačios – neformalių mainų – kilmės. Neformalus mainai turėjo ir tebeturi svarbią reikšmę visuomenėje – jie susiję su dalyvių abipusiškumu, atlygintinumu, ryšių visuomenėje užmezgimu ir palaikymu, asmens statuso visuomenėje užėmimu ir palaikymu. Tai yra teigiama socialinė funkcija, kurią stipriai suvaržius gali pasireikšti neigiamos pasekmės tiek visuomenei ar bendruomenėms (ryšių praradimai, savireguliacijos silpnumas), tiek ir asmenims („žmogiškojo ryšio praradimas“, susvetimėjimas, vienišumas ir kitos psichologinės problemos).

3. Neformalių santykių teisėtumo ir neteisėtumo riba yra sunkiai paaiškinama – ryšys užmezgamas ir palaikomas tradicinėmis dovanomis švenčių proga, pavaišinimu kavos puodeliu turint laisvą minutę, pavaišinimu savo keptu pyragu ar obuoliais iš sodo, pasisveikinimu, rankos paspaudimu – visa tai visuomenėje priimta kaip neformalus mainai.

4. Bene daugiausia matomas teisės ir visuomenės gyvenimo skirtumas matyti kalbant apie dovanos sampratą. Teisėje dovanojimas įtvirtintas kaip neatlygintinas sandoris, o visuomenėje dovana iš esmės visada susijusi su abipusiškumu ir mainais. Dovanodamas asmuo tikisi, kad kada nors ir kitas asmuo jam atsilygins – ką nors padovanos, bus prielankesnis ir pan. Dovanojimas susijęs su veiksmais ne dėl kitų, bet dėl savęs. Apdovanotasis jaučiasi nejaukiai, jei niekaip neatsilygina už dovaną – ar materialiu atlygiu, ar moraliniu. Net ir altruistiniai ar filantropiniai veiksmai yra abipusiai – taip įtvirtinamas geradarijo statusas, pažymima, kad jis užima aukštesnę socialinę padėtį. Tai, kad kiti tą pripažįsta – jau yra atlygis. Tikrasis altruizmas yra tada, kai aukojama neatskleidžiant savo vardo.

5. Socialinių ir teisinių taisyklių „konflikte“ nugalėtojų nėra. Socialinės taisyklės analizuojamos tam, kad būtų galima įvertinti, dėl ko teisinės priemonės yra neveiksmingos, kodėl teisinės taisyklės neveikia. Nors kai kuriais atvejais socialinės taisyklės atskleidžia teisės normų argumentacijos trūkumus (pvz., kodėl korupcine laikoma veika, kuri nekelia nei žalos, nei jos grėsmės?), tačiau tam tikrais atvejais socialinės taisyklės sudaro prielaidas pažeisti pagrindinius valstybės teisės principus. Pavyzdžiui, istoriškai susiformavusios taisyklės gali lemti nepagrįstą asmens laisvių varžymą per socialinį spaudimą (pvz., kyšio ar „dovanų“ prievartavimas) arba tam tikrais atvejais pateisinti netinkamas valstybės valdymo praktikas (pvz., pateisinti argumentą, kad tam tikro sektoriaus darbuotojams nereikia mokėti aukštesnių atlyginimų, nes jie ir taip „gauna iš šalies“).

6. Išanalizavus socialines nuostatas, susijusias su dovanomis ir kyšiais, galima išvelgti tokius šių kategorijų skirtumus: pirma – laukiamo elgesio konkretumas (kyšio atveju laukiama greito rezultato, dovanos atveju – neapibrėžto), antra – socialinis neteisingumas (kai „dovanų“ praktika formuoja tvarką, kuri įgalina vienus turtėti kitų sąskaita ir tuo yra iškreipiamas socialinis teisingumas); žala arba mainams naudojamų gėrio nuosavybė (tais atvejais, kai ant mainų svarstyklių lėkštutės dedama ne sau, o kitiems priklausantis gėris mainais už gėrį sau, turėtų būti išvelgiamas kyšis, o ne dovana), galiausiai papildomas kriterijus – jei neformalus mainai yra pateisinami visuomenėje ir vykdomi atvirai, juos galima laikyti dovanojimu, tačiau jei jie yra smerkiami ir nepateisinami, tai – greičiausiai kyšis.

7. Remiantis galiojančiais teisės aktais, tam, kad dovana nebūtų laikoma kyšiu, turėtų būti taikomas dvigubas filtras – pirma, turi būti atskirta, ar dovanojama dėl asmeninio, ar tarnybinio santykio. Antra, turi būti įvertinta, ar dėl tarnautojo užimamų pareigų teikiama dovana dovanojama pagal tradiciją, ar iš savanaudiškų paskatų. Kaip matyti, teismų praktikoje pagrindinis kriterijus, atibojant kyšį nuo dovanos, yra asmens motyvai, t. y. svarstoma, ar asmenis sieja tarnybinis, ar asmeninis ryšys, tuo tarpu rekomendacinis teisėsaugos institucijų šių nuostatų aiškinimas yra siaurinamasis – laikomasi nuomonės, kad jei asmuo užima tam tikras pareigas valstybinėje tarnyboje, asmeninis ryšys nėra svarbus, ir nuo dovanojimo reikėtų susilaikyti bet kuriuo atveju. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme vartojama „tradicijos“ sąvoka nei institucijų, nei teismų praktikoje nėra išplėtotą ir iš esmės neveikia.

8. Siekiant, kad teisinės smulkiają korupciją reguliuojančios nuostatos būtų veikiančios, reikia priemonės kreipti į priežastis, o ne į simptomus. Taigi, prieš imdamasis griežtų reguliacinių priemonių, sprendimų priėmėjas turėtų sau atsakyti į keletą klausimų: Ar atskirose ūkinės veiklos srityse egzistuoja tokios pačios smulkiosios korupcijos reguliavimo taisyklės ir praktikos? Jeigu ne – kokios priežastys tai lemia? Ar pagrįsta drausti neformalius mainus, kurie niekam nekelia žalos? Kaip plačiai turėtų būti vertinama „žala“ ir jos grėsmė, kad visuomenėje nebūtų sukeltas neigiamas efektas (teisinio nihilizmo, nepasitikėjimo valdžia ir pan.)? Kalbant apie kiekvieną veiklos sritį, reikėtų užduoti klausimus – ar reguliavimo sistema yra tinkama ir atitinka išteklius (žmogiškuosius, finansinius, organizacinius)? Ar nėra taip, kad struktūrinės reformos nevykdomos dėl to, kad ten egzistuoja neformalios savireguliacinės taisyklės? Ir tik neigiamai atsakius į šiuos, keltini kiti klausimai – ar visuomenės žinojimas apie paslaugų finansavimą yra pakankamas? Ar tinkamai užtikrinamas darbuotojų antikorupcinis švietimas?

LITERATŪRA

I. Mokslinē literatūra

1. *Alexander C.* Legal and binding: Time, change and long-term transactions // *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 2001, No 7, p. 467–485.
2. *Anders G., Nuijten M.* Corruption and the secret of law: An introduction // *Nuijten M., Anders G.* (Ed.). *Corruption and the secret of law: A legal anthropological perspective*. Abingdon, UK: Ashgate Publishing Group, 2008, p. 1–26.
3. *Belmi P., Pfeffer J.* How “organization” can weaken the norm of reciprocity: The effects of attributions for favors and a calculative mindset. *Academy of Management Discoveries*, 2015, No. 1, p. 36–57.
4. *Betteridge A. H.* Gift exchange in Iran: The locus of self-identity in social interaction // *Anthropological Quarterly*, 1985, No 58, p. 190–202.
5. *Bourdieu P.* Marginalia-Some additional notes of the gift // *Schrift* (Ed.). *The logic of the gift*. New York, NY: Routledge, 1997, p. 231–241.
6. *Camerer C.* Gifts as economic signals and social symbols // *The American Journal of Sociology*, 1988, No 94 (Suppl), p. S180–S214.
7. *Carrier J.* Gifts, commodities, and social relations: A Maussian view of exchange // *Sociological Forum*, 1991, No 6, p. 119–136.
8. *Donaldson T., Dunfee T. W.* *Ties that Bind: A Social Contracts Approach to business Ethics* // Harward Business Review Press, 1999.
9. *Felson M.* Corruption in the broad sweep of history // *Graycar A., Smith R. G.* (Ed.). *Handbook of global research and practice in corruption*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, p. 12–17.
10. *Ferraro E.* Owing and being in debt. A contribution from the Northern Andes of Ecuador // *Social Anthropology*, 2004, No 12, p. 77–94.
11. *Fort T. L., Noone J. L.* Gifts, Bribes, and Exchange: Relationships in NonMarket Economies and Lessons for Pax E-Commercia // *Cornell International Law Journal*, 2000, No 3(33), p. 515–546.
12. *Gaál P.* Gift, fee or bribe? Informal payments in Hungary // *Kotalik J. & Rodriguez D.* (Ed.). *Global Corruption Report 2006*. Berlin, Germany: Transparency International, 2006, p. 71–74.

13. *Graycar A., Jancsics D.* Gift Giving and Corruption // International Journal of Public Administration, 2017, Vol 40, No 12, p. 1013–1023.
14. *Graycar A., Villa D.* The loss of governance capacity through corruption // Governance, 2011, No 24, p. 419–438.
15. *Gregory C. A.* Gifts and commodities. London and New York, NY: Academic Press, 1982.
16. *Jancsics D.* Imperatives in informal organizational resource exchange in Central Europe // Journal of Eurasian Studies, 2015, No 6, p. 59–68.
17. *Jancsics D.* Petty corruption in Central and Eastern Europe: The client's perspective // Crime, Law and Social Change, 2013, No 60, p. 319–341.
18. *Klitgaard R.* Controlling corruption. Berkeley, CA: University of California Press, 1988.
19. *Komter A.* Gifts and social relations: The mechanisms of reciprocity // International Sociology, 2007, No 22, p. 93–107.
20. *Lambsdorff J. G., Frank B.* Bribing versus gift-giving // Journal of Economic Psychology, 2010, Vol. 31(3).
21. *Larsen D., Watson J. J.* A guide map to the terrain of gift value. Psychology & Marketing, 1983, 18, p. 889–906.
22. *Ledeneva A. V.* Russia's economy of favours: Blat, networking and informal exchange. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998.
23. *Lemmergaard J. & Muhr S. L.* Regarding gifts - On Christmas gift exchange and asymmetrical business relations // Organization, 2011, No 18, p. 763–777.
24. *Lomnitz L. A.* Informal exchange networks in formal systems: A theoretical model // American Anthropologist, 1998, No 90, p. 42–55.
25. *Lomnitz L. A. & Sheinbaum D.* Trust, social networks and the informal economy: A comparative analysis // Review of Sociology, 2004, No 10, p. 5–26.
26. *MacIntyre A.* After Virtue. University of Notre Dame Press, 1981.
27. *Macneil I. R.* Exchange revisited // Ethics, 1986, No 96, p. 567.
28. *Malinowski B.* Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea. New York, NY: Dutton, 1961.
29. *Mauss M.* The gift: The form and reason for exchange in archaic societies. London, UK: Routledge, 2002.
30. *Misangyi V. F., Weaver G. R. & Elms H.* Ending corruption: The interplay among institutional logics, resources, and institutional entrepreneurs // Academy of Management Review, 2008, No 33.
31. *Otnes C. & Beltramini R. F.* Gift giving: An overview // *Otnes C. & Beltramini R. F.* (Ed.). Gift giving: A research anthology. Bowling Green, OH: Bowling Green State University Popular Press, 1996.

32. *Rivkin-Fish D.* Bribes, gifts and unofficial payments: Rethinking corruption in post-Soviet Russian health care // *Haller D. & Shore C.* (Ed.). *Corruption: Anthropological perspectives*. London, UK: Pluto Press, 2005, p. 47–64.
33. *Rose-Ackerman S.* Bribes and gifts // *Ben-Ner A. & Putterman L.* (Ed.). *Economics, values, and organization*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998, p. 296–328.
34. *Rose-Ackerman S.* *Corruption and government. Causes, consequences and reform*. Cambridge University Press, 1999.
35. *Sahlins M. D.* On the sociology of primitive exchange // *Banton M.* (Ed.). *The relevance of models for social anthropology*. New York, NY: Praeger, 1965, p. 139–236.
36. *Schieffelin E. L.* Reciprocity and the construction of reality // *Man*, 1980, No 15, p. 502–517.
37. *Sherry Jr. J. F.* Gift giving in anthropological perspective // *Journal of Consumer Research*, 1983, No 10, p. 157–168.
38. *Shore C. & Haller D.* Introduction - Sharp practice: Anthropology and the study of corruption // *Haller D., Shore C.* (Ed.). *Corruption: Anthropological perspectives*. London, UK: Pluto Press, 2005, p. 1–26.
39. *Smart A. & Hsu C. L.* Corruption or social capital? Tact and the performance of guanxi in market socialist China // *Nuijten M. & Anders G.* (Ed.). *Corruption and the secret of law: A legal anthropological perspective*. Abingdon, UK: Ashgate Publishing Group, 2008, p. 167–191.
40. *Smith D. J.* *A culture of corruption: Everyday deception and popular discontent in Nigeria*. Princeton, NJ: Princeton University Press., 2007.
41. *Strathern M.* Gifts money cannot buy // *Social Anthropology*, 2012, No 20, p. 397–410.
42. *Torsello D., Venard B.* The Anthropology of Corruption // *Journal of Management Inquiry*, SAGE Publications (UK and US), 2015, No 25(1), p. 34–54.
43. *Werner C.* Gifts, bribes, and development in post-soviet Kazakstan // *Human Organization*, 2000, No 59, p. 11–22.

II. Teisės aktai ir teisės aktų projektai

44. 1997 m. lapkričio 21 d. Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius // I. k. 2017-11183.
45. 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 23-853.
46. 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 136-5145.

47. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // I. k. 1001010ISTAI-1968.
48. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // I. k. 1001010ISTAI-1864.
49. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-498 „Dėl Viešosios asmens sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojų elgesio kodekso rengimo rekomendacijų patvirtinimo“ // I. k. 2014-04985.
50. Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, patvirtintas 2006 m. rugsėjo 19 d. įstatymu Nr. X-816 // I. k. 1061010ISTA000X-816.
51. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas // I. k. 0971010ISTAVIII-371.
52. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo projektas (Nr. XIIP-3167). Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/1deeb9e0189c11e9bd28d9a28a9e9ad9?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=a7a75c7a-a417-4432-8bf5-0b6dac4e9917>>.

III. Teismų praktika

53. Kauno apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-175/2010.
54. Kauno apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-175-2010.
55. Kauno apygardos teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-593/2017.
56. Kauno apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 29 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-3025-813/2017.
57. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. gruodžio 27 d. teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-150-417/2017.
58. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. kovo 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65-417/2017.
59. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-651/2018.
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-546-449/2015.
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-154-177/2015.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-449/2018.

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. baudžiamoji byla Nr. 2K- 195/2006.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 195/2006.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-387-677/2015.
66. Panevėžio apygardos teismo 2018 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-531/2018.
67. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-531/2018.
68. Šiaulių apygardos teismo 2012 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-13- 300/2012.
69. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A- 441-843/2017.

IV. Kiti šaltiniai

70. Dažnai užduodami klausimai. STT interneto svetainė. Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/lt/klausimai/duk?offset=5>.
71. Dovana mokytojai. Prieiga per internetą: <https://www.laisvalaikiodovanos.lt/dovana-mokytojai>.
72. Dovana mokytojui. Prieiga per internetą: <https://dovanumeistrai.lt/2018/09/29/dovana-mokytojui/>.
73. Dovanos. Informacija iš Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <https://www.vtek.lt/index.php/13-dirbantiems-valstybineje-tarnyboje/16-dovanos>.
74. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2018. Prieiga per internetą: https://www.stt.lt/documents/tyrimai_ir_analizes/LKZ_atask_2018_stt_04-08.ppt.
75. Mokytojų dienos dovanos. Prieiga per internetą: https://www.dovanusala.lt/lt/289-mokytoju-dienos-dovanos?gclid=Cj0KCQjw2IrmBRCJARIsAJZDdxDI2xwMXqeDY6rTK4zYTP2ZkwrjICdVMeS900ddM1Hg7Nj32Z-nqwaAtZSEALw_wcB.
76. Prevention of Corruption in the Public Sector in Eastern Europe and Central Asia. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corruption/acn/ACN-Prevention-Corruption-Report.pdf>.

77. Regional Cooperation Council. Corruption Risk Assessment in Public Institutions in South East Europe. 2015, p. 10. Prieiga per internetą: http://rai-see.org/wp-content/uploads/2015/10/CRA_in_public_ins_in_SEE-WEB_final.pdf.
78. Sveikatos apsaugos ministerijos korupcijos prevencijos projektai. Prieiga per internetą: <https://sam.lrv.lt/lt/korupcijos-prevencija/korupcijos-prevencijos-projektai>.

Eglė KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ
Researcher, Law Institute of Lithuania
egle@teise.org

RELATION BETWEEN A GIFT AND A BRIBE: ANTHROPOLOGICAL IMPLICATIONS FOR THE LEGAL SYSTEM

Summary

The article aims to analyse the arguments explaining the causes of wide application informal exchange relations, confronting legal rules and provide insights and criteria enabling to separate a bribe from a gift. As well, it aims to formulate the possible steps for the restriction of the spread of the petty corruption in the society. The article analyses only the cases of petty corruption which are related with gifts and showing gratitude, i.e. it leaves aside the traditional cases of corruption with the main motive is the direct acquisition of benefit. The work is carried out by analysing the anthropological insights and comparing them with the existing legal acts and case law, as well institutional practice of Lithuania.

The article consists of 6 parts. The first part analyses anthropological roots of informal exchange among members of society in general as well as small communities. The second part examines the common points and discrepancies between informal exchange relations and legal regulation, which helps later formulating hypotheses on why the legal regulation is hardly capable of managing the embedded rules in the society. The third part systematises the negative aspects of societal norms which contradicts not only formal legal rules, but as well endangers the core principles of human rights and public administration. The fourth part discusses differences between a gift and a bribe. The fifth part is dedicated to the analysis of informal exchange according to the case-law and institutional practice of Lithuanian legal system, Finally, the sixth part provides insights on the perspectives of regulation of petty corruption in Lithuania.